

SCÉNÁŘE PRO ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVU V ROCE 2035

z publikace Odborné vzdělávání a příprava v Evropě 1995–2035 (kapitola 6)

V 5. kapitole se mluvilo o minulém vývoji, budoucích trendech a vizích odborného vzdělávání a přípravy. Tato kapitola se zaměřuje výlučně na budoucnost, nicméně navazuje na předchozí práci a uplatňuje při zkoumání odborného vzdělávání a přípravy metodu tvorby scénářů. Cílem zde uváděných scénářů však není projekce minulých trendů do budoucnosti. Scénáře byly vytvořeny, aby sloužily jako věrohodné a konzistentní obrazy možného vývoje odborného vzdělávání a přípravy do roku 2035. Jejich cílem je postihnout budoucí realitu tím, že minimalizují složitost a nejednoznačnost a pomohou tak čelit obecné nepředvídatelnosti budoucího vývoje. Scénáře lze využít ke strukturování strategických dialogů o budoucnosti odborného vzdělávání a přípravy a lze je také označit za možné důsledky konkrétních dějů a rozhodnutí, ke kterým dochází v současné době.

Model, který byl vytvořen ve 4. kapitole, byl použit jako výchozí bod pro vývoj scénáře; krátce se mu budeme věnovat v dalším textu. Nejdříve však představíme předchozí scénářové projekty a další vybranou literaturu týkající se studií zaměřených na budoucnost odborného vzdělávání a přípravy, podle kterých jsme postupovali při vytváření našeho vlastního přístupu (část 6.1). V části 6.2 představujeme metodiku a koncepční pozadí našeho přístupu a tři základní scénáře odborného vzdělávání a přípravy. Oddíl 6.3 pojednává o šesti podrobných variantách scénáře a část 6.4 uvádí některá doporučení pro využití scénářů v rámci strategických dialogů týkajících se odborného vzdělávání a přípravy.

6.1 PŘEDCHOZÍ SCÉNÁŘOVÉ STUDIE

6.1.1 HODNOCENÍ

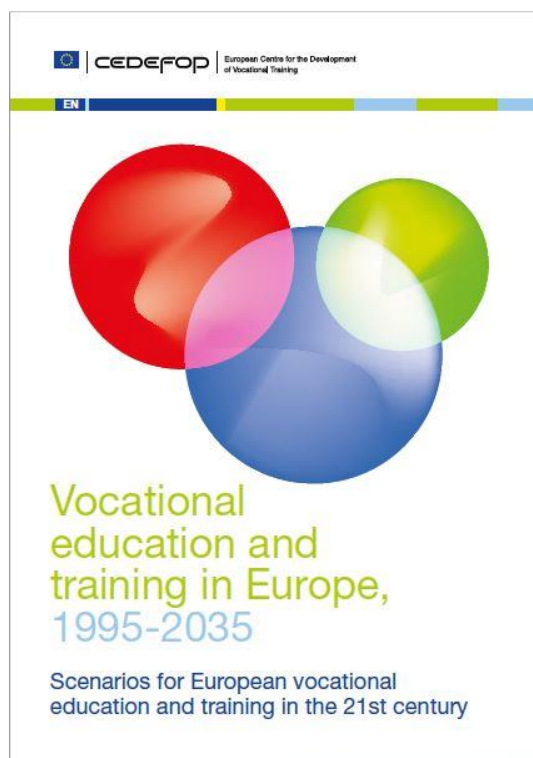
V rámci tohoto hodnocení byl použit a částečně rozšířen seznam relevantních projektů. Hodnocení bylo založeno na sekundárním výzkumu a rešerších literatury.

V některých případech byly provedeny rozhovory s lidmi, kteří se podíleli na předchozích scénářových projektech.

Těchto několik mezinárodních a národních projektů

založených na metodě tvorby scénářů, které byly v oblasti odborného vzdělávání a přípravy realizovány, tvoří jádro tohoto hodnocení, přestože některé z nich vznikly v mimoevropských regionech (např. v Austrálii nebo USA). Dále byly vybrány i další budoucí studie o odborném vzdělávání a přípravě a o vzdělávání obecně pro případ, že by mohly poskytnout zajímavá zjištění v rámci metodiky a rozsahu tohoto zadání.

Veškerá věda nějakým způsobem promlouvá k budoucnosti, už jenom v rámci toho, že vytváří nové znalosti a vědomosti, které by měly být využity v našich budoucích činnostech. Ve druhé polovině 20. století se studium budoucnosti (futurologie) vyvinulo v samostatnou vědní disciplínu. Za podpory UNESCO byla na počátku 70. let založena Světová federace pro studium budoucnosti a od té doby bylo založeno mnoho dalších mezinárodních a národních organizací zabývajících se studiem budoucnosti. K prvním vědeckým časopisům v této oblasti – *Futuribles revue*, *Futures* a *Technological forecasting and social change* – se v průběhu let připojilo mnoho dalších. Vzhledem k povaze vědy jako takové nevznikají studie s jasným důrazem na budoucnost pouze ve futurologii, ale v jakékoli vědecké disciplíně a také mimo oblast vědeckého výzkumu.

Mnoho z děl pojednávajících o budoucnosti se stalo velmi populárními – např. Limits to growth [Meze růstu] (Meadows, 1972), mnohá z těchto děl často překračují hranice mezi vědou, populární vědou a beletrií. Dva bestsellery z nedávné doby dobře ilustrují, o jak široké pole se ve skutečnosti jedná. Ve své knize Superforecasting [Superprognózy – umění a věda předpovídání budoucnosti] z roku 2016 autoři Tetlock a Gardner ukazují pomocí analýzy několika tisíc krátkodobých předpovědí (událostí, které nastanou během příštích 12 měsíců), co je potřebné k tomu, aby se jedinec stal dobrým prognostikem. Zjistili například, že laici se širokým spektrem zájmů dosahují lepších výsledků než odborníci a jednoduchá pravidla a modely jsou lepší než ty složité. Ve svém druhém bestselleru Homo Deus (2016) analyzuje izraelský historik Yuval Noah Harari to, co považuje za lidskou ambici vyrovnat se bohům a vykresluje budoucnost lidstva na dalších 50 nebo 100 let. Tvrdí, že do roku 2050 vznikne nová třída lidí: třída zbytečná/neužitečná (useless). A ústřední výzvou pro lidstvo bude se ekonomicky, sociálně, ale i politicky s touto třídou vyrovnat.

Z těchto příkladů a z ostatní literatury, kterou jsme prostudovali, je zřejmé následující:

- a. zaprvé, není možné poskytnout vyčerpávající a systematický přehled budoucích studií, i když by se omezil pouze na konkrétní oblast jako vzdělávání obecně nebo odborné vzdělávání a přípravu jednoduše proto, že různých příspěvků a zdrojů je příliš mnoho;
- b. zadruhé, různorodé příspěvky, které se nemusí nutně zabývat vzděláváním, se mohou jak z hlediska metodického, tak i obsahového stejně dobře stát hodnotným zdrojem inspirace pro naši studii.

V důsledku toho by náš přístup mohl trpět eklektismem; abychom se tomu vyhnuli, použili jsme pro strukturování rešerší literatury jasné parametry.

Dané práce pro nás byly tím zajímavější, čím více naplňovaly předepsaná kritéria:

- a. jasné zaměření na odborné vzdělávání a přípravu a jeho systémový rozvoj,
- b. dlouhodobá perspektiva (10 až 15 let),
- c. odkazy na nadcházející léta: starší prognózy byly považovány za méně relevantní,
- d. zaměření na Evropu,
- e. metodika vhodná pro náš účel,
- f. dobrá dokumentace / vysvětlení.

Tento přístup zhruba vyústil v následující tři kategorie použité literatury¹³⁵:

- a. scénářové studie z oblasti odborného vzdělávání a přípravy a vzdělávání obecně realizované v posledních dvou desetiletích;
- b. novější na budoucnost zaměřené studie v oblasti odborného vzdělávání a přípravy a dalších oblastí vzdělávání, které nutně nezahrnují scénářové techniky;
- c. další literatura, která je zajímavá z hlediska konkrétních aspektů (nové metody předvídání).

Scénářové studie z oblasti odborného vzdělávání a přípravy jsou vzácné, zejména na mezinárodní úrovni. Projekt Cedefop/ETF (1998-2002) Scénáře a strategie odborného vzdělávání a celoživotního učení v Evropě [Scenarios and strategies for vocational education and lifelong learning in Europe] (Cedefop, 2002b) je jediný větší mezinárodní projekt tohoto druhu, který jsme našli. Také se nám podařilo najít zajímavý australský projekt (Focus on the future of VET / Zaměřeno na budoucnost odborného vzdělávání a přípravy), který byl realizován přibližně ve stejné době, dále lokální britský projekt o učení se prací a nedávný strategický projekt o budoucnosti odborného vzdělávání a přípravy ve Švýcarsku, který nese název Berufsbildung 2030 (porovnejte obrázek č. 29 a zdroje uvedené níže).

I když hledání rozšíříme na vzdělávání obecně, (mezinárodně publikované) scénářové projekty jsou vzácné. Jedním takovým příkladem je projekt OECD Schooling for tomorrow [Učení pro zítřek] z roku 2001:

¹³⁵ Shromáždili jsme zhruba 150 odkazů a 100 dokumentů souvisejících s tématem. Další možné zdroje, které použity nebyly, aby analýza nepřekročila množství zdrojů určených zadáním, byly národní strategie dovedností, národní strategie celoživotního učení a dokumentace zpracované za účelem přípravy nové legislativy na úrovni státu.

popisuje šest scénářů školského systému od stabilních byrokratických systémů až po stav úplného zhroutilí systému¹³⁶.

Novějším příkladem je studie IPTS¹³⁷, která určila klíčové faktory ovlivňující změnu. Poskytuje však pouze jednu popisnou vizi budoucnosti vzdělávání v letech 2020-2023 spíše než několik různých scénářů. Mezi národními scénářovými projekty v oblasti vzdělávání vyniká z hlediska rozsahu britský program Beyond Current Horizons. Program zahrnoval více než 100 výzkumných pracovníků a zkoumala se různá témata, z nichž některá se týkala problematiky odborného vzdělávání a přípravy. Některé studie sice neuplatnily metodu tvorby scénářů, ale zabývaly se minulým vývojem ve vzdělávání v Evropě s cílem identifikovat výzvy, se kterými se bude potýkat v budoucnosti: ty jsou pro náš účel stejně relevantní. Green a kolegové (1999) analyzovali změny ve vzdělávacích systémech členských států Evropské unie v letech 1985 až 1995 (po rozšíření EU v roce 1995 a před rozšířením směrem na východ). Mnoho trendů, které jsme zjistili a zařadili do období 1995-2015, zřejmě začalo již dříve (jak uvádíme na začátku 3. kapitoly). I když tato studie není až tak relevantní pro navrhování budoucích scénářů, porovnání jejích závěrů s našimi nám umožnilo lépe definovat časový okamžik, od kterého lze určité změny pozorovat.

Stejně rozsahu a rovněž financovaná Evropskou komisí byla tzv. Maastrichtská studie Achieving the Lisbon goal: the contribution of VET [Dosahování lisabonského cíle: příspěvek odborného vzdělávání a přípravy] (Leney, 2004). Byla pravděpodobně posledním komplexním pokusem promítnout dosavadní vývoj odborného vzdělávání a přípravy do budoucnosti. Cílem však nebylo vytvořit možnou vizi budoucnosti odborného vzdělávání a přípravy, ale předpovědět, do jaké míry bude dosaženo lisabonských cílů a jak k tomu přispěje odborné vzdělávání a příprava.

Nejnovější publikací v této sérii komplexních mezinárodních analýz odborného vzdělávání a přípravy byla publikace organizace UNESCO: Unleashing the potential: transforming technical and vocational education and training [Uvolnění potenciálu: transformace technického vzdělávání a odborného vzdělávání a přípravy] (UNESCO, 2015b)¹³⁸. Nicméně je napsaná spíše jako strategie než důkladná empirická analýza či prognóza.

6.1.2 ZÁVĚRY A ZJIŠTĚNÍ Z VYBRANÝCH PROJEKTŮ

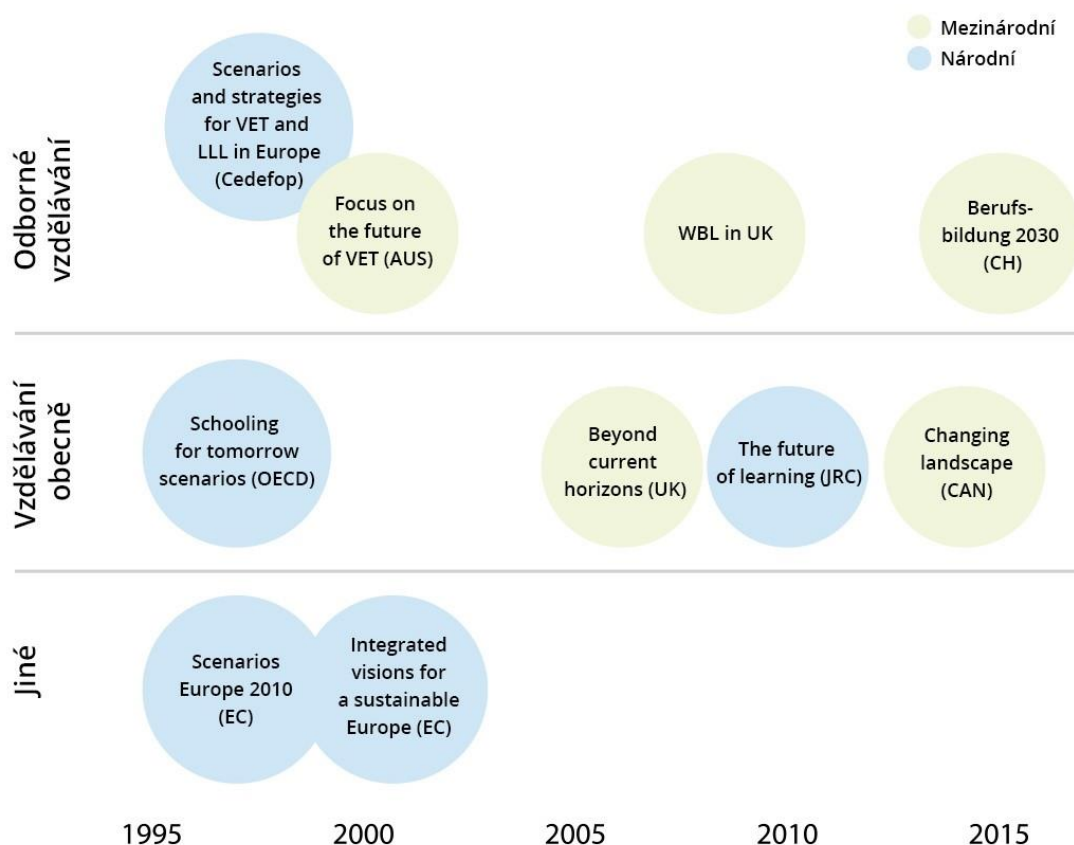
Projekt Cedefop / ETF (1998-2002) Scenarios and strategies for vocational education and lifelong learning in Europe [Scénáře a strategie pro odborné vzdělávání a celoživotní učení v Evropě] (Cedefop, 2002b) má mezi výsledky rešerší jedinečné postavení a je jediným evropským scénářovým projektem v oblasti odborného vzdělávání a přípravy.

¹³⁶ Projekt OECD Schooling for tomorrow [Učení pro zítřek] trval od roku 1997 do roku 2008 a přinesl celou řadu zajímavých publikací a dokumentace o událostech týkajících se budoucnosti škol. Scénáře, na které se zde odkazuje, lze nalézt v jedné z klíčových publikací – OECD (2001). K dispozici je také pozdější publikace o metodách tvorby scénářů a příkladech z jednotlivých zemí – OECD (2006).

¹³⁷ Redecker, C. et al (2011). The future of learning: preparing for change. [Budoucnost učení: příprava na změnu] Luxembourg: Publication Office. Zpráva Společné vědecké a technické rady Institutu pro perspektivní technologické studie.

¹³⁸ Rešerše literatury také ukázaly, že na národních úrovních dříve proběhla celá řada pokusů předvídat budoucí potřeby odborného vzdělávání a přípravy – např. Pratzner and Russell (1983); Heidegger et al. (1991); Ruff et al. (1981), které nebyly brány v úvahu, protože jejich prognózovaný horizont nepřesahoval rok 2000.

Obrázek č. 29 Přehled předchozích scénářových projektů

NB: Velikost barevných kruhů přibližně naznačuje rozsah projektů.

Zdroj: Cedefop, na základě: Bertrand et al. (1999); Cedefop (2002b); Facer (2009, 2012); Johnston (2002); Mohamud et al. (2006); OECD (2001, 2006); Redecker et al. (2011); Rotmans et al. (2000); Shields (2015); Stoyanov et al. (2010); Van Notten et al. (2003); Berufsbildung 2030 on [SBFI website](#).

Tento projekt aplikoval přístup založený na tvorbě scénářů na odborné vzdělávání a přípravu na národní i evropské úrovni, aby pomohl například výzkumným pracovníkům a tvůrcům politik nalézt strategie, které by mohly účinně čelit současným i budoucím výzvám. Vytvořené scénáře ovšem ve skutečnosti nejsou scénáře popisující odborné vzdělávání a přípravu, nýbrž budoucí sociální, ekonomické a technologické prostředí, ve kterém se bude odborné vzdělávání a příprava nacházet. Projekt nabízí scénáře v různém měřítku: pro odbornou přípravu v některých jednotlivých členských státech; scénáře týkající se konkrétního kontextu, jako je ekonomika a technologie, zaměstnanost a trh práce, školení, dovednosti a znalosti; závěrečný soubor spojuje scénáře pro konkrétní sektory a státy. Posledně jmenované se odvíjí od dvou dimenzí: „socioekonomického rozvoje“ a „systematické divergence nebo konvergence“ (obrázek č. 30). Scénáře byly použity na několika národních i evropských konferencích a akcích za účelem zahájení a stimulace strategického dialogu mezi zainteresovanými stranami o možných budoucích scénářích a strategiích příslušných politik. Výsledkem projektu tedy nebyly ani tak samotné scénáře, jako spíše diskuse, které vyvolaly na zmíněných akcích; těmito poznatky a názory jsme se také nechali vést při naší práci.

Obrázek č. 30 Čtyři scénáře pro Evropu z projektu Cedefop / ETF (1998-2002)

Sociálně-ekonomický rozvoj // systémová divergence nebo konvergence	Konkurence spíše než spolupráce	Sociální a hospodářská soudržnost
<p>Liberalizace, decentralizace a individualizace</p>	<p>1. Konkurenceschopnost a skvělá izolace: <i>Rozdělená Evropa</i></p> <p>Systémové rozdíly mezi zeměmi přetrvávají a mohou narůstat; systémy a poskytovatelé odborného vzdělávání a přípravy jsou ve vztahu silné konkurence; zvyšující se polarizace a marginalizace určitých cílových skupin, regionů, sektorů.</p>	<p>2. Jednota v rozmanitosti: <i>Vybrat a nakombinovat Evropu</i></p> <p>Je uznávána sociální a inovativní role vzdělávání a odborné přípravy. Nicméně nedochází k širšímu rozvoji systému; systémy a ustanovení/pravidla se jenom pomalu vyvíjejí směrem k vzájemné kompatibilitě nebo transparentnosti.</p>
<p>Zvyšování konvergence a vzájemného učení</p>	<p>3. Konvergence bez velké soudržnosti: <i>Učení se Evropě</i></p> <p>Navzdory převládajícím rozdílům v ekonomice a společnosti dochází k vytváření sblížujících předpisů a nařízení, nicméně vazby na průmysl a soukromý sektor do značné míry chybí. Úsilí zajistit kompatibilní pravidla a postupy na evropské úrovni přispívá jen málo ke zvýšení mobility a inovací. Systémy a struktury si navzájem konkurují a považují evropské záležitosti za periferní.</p>	<p>4. Rovnováha a soudržnost: <i>Směrem k ucelenému evropskému systému vzdělávání a odborné přípravy</i></p> <p>Proaktivní spolupráce mezi členskými státy EU a předvstupními státy v oblasti vzdělávání a odborné přípravy potvrzuje trend směrem k užší socioekonomické spolupráci. Více lidí (mladých i starších) dosahuje vyšších úrovní odborného vzdělání. Financování je k dispozici prostřednictvím veřejných i soukromých finančních zdrojů. Systémy se vyvíjejí srovnatelným způsobem. Kvalifikační rámce a systémy poskytování odborného vzdělávání/přípravy jsou si čím dál podobnější a více kompatibilní.</p>

Zdroj: Cedefop (2002b, str. 53)

Stejně jako scénáře z projektu Cedefopu, se scénáře vypracované v rámci australského projektu Focus on the future of VET [Zaměřeno na budoucnost odborného vzdělávání a přípravy] (Johnston, 2002) na budoucnost dívají z širší perspektivy a berou v úvahu aspekty ekonomické, politické, ale i ty vyplývající z trhu práce, a mezi tyto aspekty patří také odborné vzdělávání a příprava. Zaměření těchto scénářů zahrnuje přístupy od obecně spíše neoliberálního vývoje až po více korporativní nebo krizový budoucí vývoj. Co si lze z této studie vzít, je její přístup k vytváření scénářů: scénáře chápe jako koherentní příběhy pravděpodobné budoucnosti, protože jsou samy o sobě koherentní a vytvářejí jakýsi „ideální typ“ a vykreslují budoucí realitu tím, že minimalizují míru složitosti a nejednoznačnosti. Tím, že hovoří pouze o pravděpodobné budoucnosti (a nikoli o extrémních událostech, jakou by byl např. celkový rozklad přirozeného prostředí), pomáhají čelit obecné nepředvídatelnosti budoucnosti.

Jak Cedefop / ETF, tak i australská studie diskutují o metodice vytváření scénářů v obecné rovině. Projekt Cedefopu vytvořil sadu nástrojů scénářové metodiky (Cedefop et al., 2004) a závěrečná zpráva australského projektu obsahuje rozsáhlou diskusi o přístupech k tvorbě scénářů (Johnson, 2002, str. 11). Takový druh vedení na obecné rovině, které tyto studie nabízejí, lze velice dobře využít v každém scénářovém projektu.

Třetí konzultovaná scénářová studie měla mnohem užší rozsah: Work-based learning in the UK [Učení založené na práci ve Velké Británii] navrhla koherentní příběhy budoucnosti pro konkrétní region (severovýchodní část Velké Británie) a zaměřila se při tom na místní institucionální prostředí. Tato studie menšího měřítka vykazuje pečlivý proces tvorby, který začíná workshopy zainteresovaných stran a vede až

k dobře promyšleným místně orientovaným scénářům nesoucím názvy jako Blue sky [Modré nebe], White elephant [Bílý slon] nebo The Titanic (Mohamud et al., 2006).

Stejně jako u mnoha jiných scénářových studií zahrnovala studie provedená Institutem pro perspektivní technologické studie¹³⁹ širokou účast různých zainteresovaných stran v podobě konzultací prostřednictvím workshopů, online konzultací, mapování skupinových konceptů a podobně. Tato studie má výraznou učební dimenzi a k ní se vázalo mnoho použitých metodických přístupů, např. metoda vytváření jednotlivých typických osob (tzv. person). Další zpracování těchto person pomocí odpovídajících kontextových komiksů je originálním příspěvkem do inventáře nástrojů scénářové metody, také to naznačuje potřebu používat živé a neotřelé formy prezentace, aby se tak usnadnila komunikace mezi zúčastněnými stranami.

Rozsáhlý britský program Beyond current horizons [Za současnými obzory] (Facer, 2009) zahrnoval řadu participativních metod, ale byl silně zaměřený na využití dostupných výzkumných znalostí a poznatků prostřednictvím zapojení mnoha dílčích projektů. Program používá přístup zkoumání různých alternativ volby a jednání, což naznačuje, že budoucnost je objektem i výsledkem budoucích rozhodnutí zainteresovaných stran. Někdy – jako v případě projektu Cedefop / ETF – se rozlišuje mezi scénáři a strategiemi, kde scénáře poukazují na kontextové podmínky, které zúčastněné strany nemohou ovlivňovat, zatímco strategie zahrnují bezprostřední politiky, na jejichž tvorbě se zúčastněné strany podílet mohou.

Může však být obtížné jasně odlišit scénářové projekty od strategických projektů, ty druhé často vycházejí z prvně jmenovaných. To platí například pro projekt Berufsbildung 2030, projekt (do roku 2018), jehož cílem bylo vytvořit vize a strategie pro švýcarské odborné vzdělávání a přípravu. Spolu s hlavními partnery projektu, švýcarským Verbundpartner, byli také přizváni externí zástupci, aby přispěli svými příspěvky a komentáři v různých fázích projektu, mimo jiné také prostřednictvím online nástrojů, které jim umožnily zúčastňovat se živých diskusí a pořádaných akcí. Projekt také zjednodušil způsob řešení „megatrendů“, které budou budoucnost odborného vzdělávání a přípravy pravděpodobně ovlivňovat. Zatímco většina hodnocených projektů se nějakým způsobem zabývá hlavními trendy, jako jsou demografie, digitalizace nebo výzvy v oblasti životního prostředí, Berufsbildung 2030 tak činí velice systematicky a strukturovaně, což se odráží na hodnocení, kterého se mu od odborníků dostalo¹⁴⁰. Nicméně projekt jasně nestanoví, jak zmíněné trendy odborné vzdělávání a přípravu ovlivňují.

Australská studie Focus on the future of VET [Zaměřeno na budoucnost odborného vzdělávání a přípravy] také postavila své scénáře na megatrendech. Pomocí stanovení priorit a shlukování trendů projekt vytvořil dvě osy a poté tabulku ve formátu dvě ku dvěma, což vedlo ke čtyřem scénářům: první osa byla založena na souboru trendů spojených s globalizací, elektronickou konektivitou a novou ekonomikou (vysoká míra versus nízká míra globalizace); druhá představovala míru angažovanosti vlády (vláda s vysokou a nízkou mírou intervence). Tyto dva klastry/osy odkazují na pravděpodobnější trendy; méně pravděpodobné trendy nebyly při vytváření scénářů zohledňovány. Kromě tohoto metodického pokusu o spojení očekávaných megatrendů s budoucností odborného vzdělávání a přípravy však existuje jenom málo jednoznačných závěrů o možných dopadech tohoto vlivu.

Prohlášení jako „Digitalizace ovlivní vývoj odborného vzdělávání a přípravy tím, že...“ jsou vzácná. Trendy zobrazené v různých scénářových projektech ukazují velmi vysokou míru shody a překrývají se s modelem PESTLE¹⁴¹.

6.1.3 ZÍSKANÉ POZNATKY

Literatura o metodách budoucích studií a tvorby scénářů je rozsáhlá, ale jejich obecné závěry a zjištění jsou si docela podobné a pro náš projekt nebyly příliš vhodné z toho důvodu, že každý z projektů měl konkrétní

¹³⁹ Redecker, C. et al. (2011). The future of learning: preparing for change. [Budoucnost učení: příprava na změnu] Luxembourg: Publications Office. JRC scientific and technical report. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/248604cb-9598-48a7-adad-8ff00e061a05/language-en>

¹⁴⁰ 1. Digitalizace (vítěz); 2. zvyšování kvalifikace (také velký vliv); 3. deindustrializace (také velký vliv); 4. globalizace (také velký vliv); 5. zvyšování mobility (ne tak velký); 6. flexibilita pracovních vztahů (ne tak velký); 7. migrace (ne tak velký); 8. demografické změny (ne tak velký – velká rozmanitost); 7. nedostatek zdrojů (ne tak velký – velká rozmanitost); 8. generační konflikty (velmi malý) (SBFI AG, 2018).

¹⁴¹ PEST, PESTEL nebo PESTLE popisuje rámcový model makroekonomických faktorů používaných ve strategickém řízení. Zkratky znamenají – politické, ekonomické, sociokulturní a technologické; následující dvě potom ještě obsahují právní (legal) a environmentální faktory.

individuální požadavky, různý rozsah i záběr. Předchozí výzkum byl nicméně užitečný pro vyjasnění cílů současné studie a jejich dalšího upřesnění.

Pokud jde o obsah předchozích scénářových studií, většina projektů v oblasti vzdělávání začíná podobnými externími hybateli, včetně těch, které jsou shrnuty v modelu PEST (politický, ekonomický, sociální, technologický), a dává tato zjištění do souvislosti s vývojem odborného vzdělávání a přípravy. Obecným nedostatkem však je, že vazba mezi vnějšími faktory a budoucností odborného vzdělávání a přípravy není explicitně modelována. To může vysvětlovat, proč se většina studií zabývá a omezuje na scénáře budoucích prostředí (jako v případě Cedefop / ETF) nebo budoucnosti učení (jako studie IPTS). Jedním z možných důvodů je, že míra složitosti spojená s popisem různých vnějších faktorů a jejich možných výsledků je v rozporu s požadavky na scénáře, které poskytují krátké a srozumitelné příběhy budoucnosti. Dalším vysvětlením je, že vazby mezi makroekonomickými, společenskými a environmentálními megatrendy a odborným vzděláváním a přípravou nebo vzdělávacím systémem obecně, mohou být mnohem méně určující, než jsme ochotni uvěřit a podceňujeme tak potenciální aktivní a nezávislou roli politik v oblasti vzdělávání a dovedností.

Na základě zjištění, která vyplynula ze sekundárního výzkumu, jsme vyvinuli přístup k tvorbě scénářů, který se snaží brát tyto poznatky v potaz, spočívá v analýze jak koncepcí, tak i trendů v odborném vzdělávání a přípravě a také hnacích sil změn odvozených z předchozí práce v tomto projektu.

6.2 VÝVOJ TŘÍ ZÁKLADNÍCH SCÉNÁŘŮ

Většina scénářových projektů v oblasti odborného vzdělávání a přípravy (nebo vzdělávání obecně) zdůrazňuje spíše prostředí odborného vzdělávání a přípravy než vzdělávání samotné. V těchto případech je odborné vzdělávání a příprava implicitně modelováno jako závislá proměnná, která podléhá změnám faktorů prostředí. Zejména evropský srovnávací výzkum však ukázal, že na odborném vzdělávání a přípravě mohou záviset určité faktory, jako jsou např. požadavky na dovednosti a strategie firem v oblasti nábory nových pracovníků. Politiky odborného vzdělávání a přípravy se mohou také řídit svou vlastní vnitřní logikou. Důležitým prvkem našeho přístupu, kterým se odlišuje od přístupů předchozích, je relativní nezávislost odborného vzdělávání a přípravy jako systému nebo subjektu jako takového.

Pokusili jsme se rozpoznat a určit konkrétní vývoj, kterým odborné vzdělávání a příprava procházelo za posledních 20 let a z tohoto východiska jsme začali vytvářet scénáře¹⁴². To znamená, že poznatky získané naší analýzou různých koncepcí a systémů odborného vzdělávání napříč Evropou přímo ovlivnily návrhy scénářů pro ideální národní systémy odborného vzdělávání a přípravy.

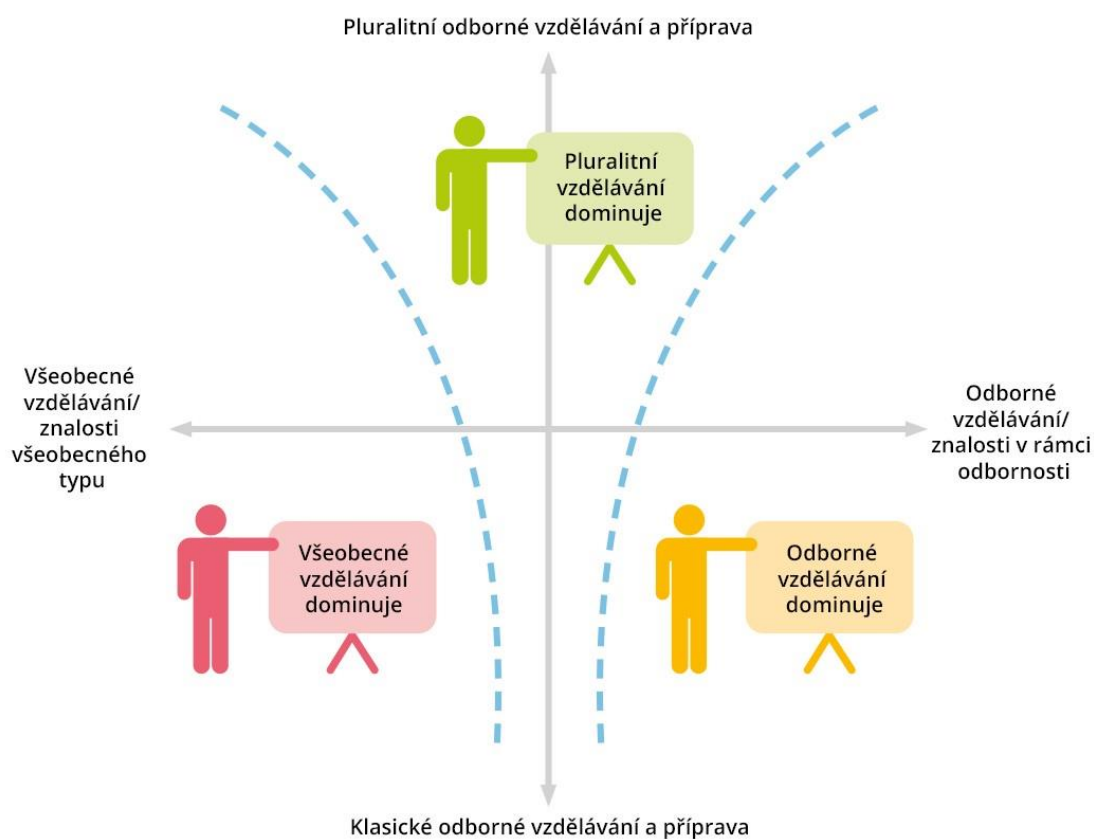
Analytickou základnou scénářů je dvourozměrný model, který jsme také použili ve 4. kapitole pro popsání změn na úrovni států. Na jedné straně využívá postavení odborného vzdělávání a přípravy v rámci celkových vzdělávacích systémů, zejména jeho vztah k všeobecnému vzdělávání: v horizontální linii se ptáme, zda dojde k akademickému posunu nebo k odbornému. Na druhé straně se také týká měnicích se charakteristik odborného vzdělávání a přípravy. U této vertikální dimenze rozlišujeme dva hlavní identifikované vývojové trendy: posílení odborného vzdělávání a přípravy, které vede k tomu, co jsme nazvali klasické odborné vzdělávání a příprava, a diverzifikace odborného vzdělávání a přípravy, vedoucí k tomu, co jsme nazvali pluralitní odborné vzdělávání a příprava (viz podrobnosti ve 4. kapitole).

Avšak tyto dvě dimenze na sobě nejsou nezávislé; čím bude vzdělávací systém pluralitnější, tím více se bude stírat hranice mezi odborným vzděláváním a vzdáváním všeobecného typu¹⁴³ a posunutí vertikální linie směrem nahoru povede ke splnutí odborného a všeobecného vzdělávání. V důsledku toho jsme stanovili tři (nikoliv tedy čtyři) základní oblasti, ve kterých se naše scénáře odehrávají. Obrázek č. 31 tyto tři oblasti názorně ilustruje.

¹⁴² S cílem pomoci s vývojem scénářů se v létě 2018 uskutečnil scénářový workshop. Byl postaven na podrobné analýze trendů z předchozího výzkumu realizovaného v tomto projektu (shrnutí obsahují kapitoly 2., 3. a 4), výsledcích šetření provedeného mezi zúčastněnými stranami (uvedené v 5. kapitole), trojrozměrném modelu odborného vzdělávání a přípravy (1. kapitola) a dvourozměrném modelu odborného vzdělávání a přípravy (4. kapitola). Výsledky tohoto workshopu dále rozpracoval Cedefop se záměrem dospět ke konečným scénářům uvedeným v této zprávě.

¹⁴³ Srovnejte také s Young and Muller (2010).

Obrázek č. 31 Klíčové dimenze tvořící scénáře

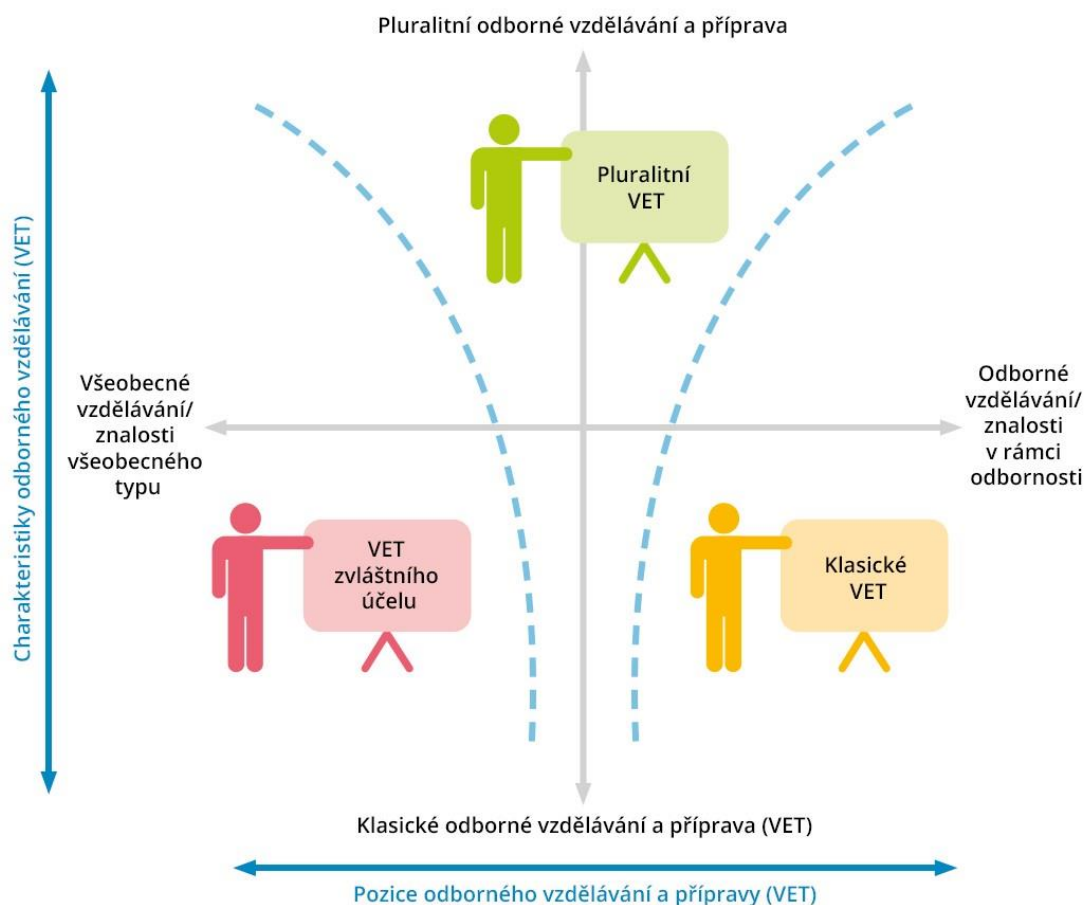

Zdroj: Cedefop

V rámci pluralitního vývoje se systémy odborného vzdělávání a přípravy stále více diverzifikují, přičemž se hranice mezi nimi a všeobecným vzděláváním stává čím dál méně zřetelnou. Naopak, pokud je odborné vzdělávání a příprava vnímáno jako samostatný druh vzdělávání, podporuje se tím jeho návrat k „tradičním kořenům“. Tam, kde dominuje všeobecné vzdělávání, jsou vzdělávací programy a instituce méně zaměřené na práci a na praktickou přípravu a dává se přednost všeobecným vyučovacím předmětům (podrobnosti o modelu viz část 4.2).

V rámci tvorby scénářů poskytl tento dvourozměrný model základ pro scénářový workshop odborníků a následně upřesnění projektovým týmem. Vznikly tři scénáře: „pluralitní odborné vzdělávání a příprava“, „klasické odborné vzdělávání a příprava“ a „marginalizované VET/ VET zvláštního účelu“ (obrázek č. 32).

Obrázek č. 32 Tři základní scénáře a jejich pozice ve dvourozměrném modelu

Zdroj: Cedefop

Tyto budoucí základní scénáře se jeden od druhého zásadně liší a v následujících letech předpokládají v rámci politik odlišná rozhodnutí:

- v centru zájmu pluralitního odborného vzdělávání a přípravy je celoživotní učení; rozlišování mezi odborným vzděláváním a všeobecným vzděláváním je v čím dál větší míře považované za překonané a zastaralé;
- v centru zájmu klasického odborného vzdělávání a přípravy je profesní a odborná způsobilost; odborné vzdělávání a příprava se zřetelně odlišuje od vzdělávání všeobecného a vzdělávacímu systému vévodí, takže lze hovořit o „hegemonii odborného vzdělávání a přípravy“;
- odborné vzdělávání zvláštního účelu neboli „marginalizované“ odborné vzdělávání a příprava klade důraz na přípravu zaměřenou na výkon profese; ve vzdělávacím systému zůstaly zachovány specifické formy odborného vzdělávání a přípravy, přičemž vzdělávacímu systému vévodí všeobecné a vysokoškolské vzdělávání.

V mapování vývoje v letech 1995-2015 (části 4.3 až 4.7) vynikají nastavené dimenze i výsledné scénáře a jak se zdá, odrážejí se také v odpovědích šetření provedeného mezi zúčastněnými stranami (část 5.6.3). V tomto šetření jsme se ptali: „Jaké by mělo být odborné vzdělávání a příprava v roce 2035?“ Pomocí shlukové analýzy jsme určili tři různé skupiny respondentů vykazující podobnost se třemi scénáři.

Skupina č. 1 má tendenci očekávat, že v příštích 15 letech bude odborné vzdělávání a příprava standardní vzdělávací cestou pro každého a bude součástí celoživotního učení; odborné vzdělávání a příprava vyššího stupně bude součástí vysokoškolského vzdělávání. Tato skupina je nejbližší konceptu, který popisujeme jako pluralitní odborné vzdělávání a přípravu.

Skupina č. 2 by odborné vzdělávání a přípravu také ráda viděla jako standardní vzdělávací cestu pro každého, ale předpokládá, že v roce 2035 bude odborné vzdělávání samostatným vzdělávacím sektorem a

také dává jednoznačně přednost odbornému vzdělávání a přípravě vyššího stupně, které bude oddělené od vysokoškolského vzdělávání. Tato skupina se nejvíce blíží tomu, co popisujeme jako klasický scénář odborného vzdělávání a přípravy.

Skupina č. 3 volila do větší či menší míry střední cestu, ale pouze v této skupině mají respondenti tendenci vidět budoucnost odborného vzdělávání a přípravy v zaměření se na konkrétní cílové skupiny. Tato skupina se nejvíce blíží scénáři tzv. marginalizovaného odborného vzdělávání / odborného vzdělávání zvláštního účelu.

V následujících pasážích tyto tři základní scénáře podrobně popíšeme.

6.2.1 SCÉNÁŘ 1: CELOŽIVOTNÍ UČENÍ JAKO JÁDRO SYSTÉMU – PLURALITNÍ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVA

Tento scénář rozšiřuje koncept a chápání odborného vzdělávání a přípravy. Klade důraz na profesně orientované učení reagující na trh práce, které probíhá na všech úrovních a ve všech institucionálních prostředích. Profesně orientované učení se nebude omezovat pouze na instituce, které jsou dnes výslovně definovány jako poskytovatelé odborného vzdělávání a přípravy, ale bude součástí integrovaného konceptu celoživotního učení. Má následující vlastnosti:

- a. Pluralitní odborné vzdělávání a příprava předpokládá předdefinování celkového postavení odborného vzdělávání a přípravy v systému vzdělávání. Zaměření na odborné vzdělávání a přípravu jako na samostatný a vydělený subsystém bude méně relevantní z důvodu větší potřeby propojování a kombinování různých forem učení. V současné době pozorované stírání hranic mezi odborným vzděláváním a všeobecným vzděláváním na vyšší sekundární úrovni ukazuje tímto směrem, což zdůrazňuje potřebu kombinovat odborné dovednosti a výuku všeobecných předmětů. Důraz bude kladen na celkový rozvoj dovedností a kompetencí, nikoli na odborné vzdělávání a přípravu jako samostatný sektor.
- b. Tento přístup dále vyžaduje novou orientaci nebo styčný bod, kde bude odborné vzdělávání a příprava zakotveno v širších kvalifikačních profilech se slabší vazbou na konkrétní povolání a pracovní místa.

Odráží rychle se měnící povahu základních pracovních dovedností a kompetencí u povolání a potřebu jejich neustálé aktualizace a doplňování. Rovněž poukazuje na rostoucí význam průřezových dovedností a kompetencí jako základu pro zvládání změn.
- c. Cílová skupina odborného vzdělávání a přípravy se rozšíří, především v důsledku systematického uspokojování potřeb studentů všech věkových kategorií a posílením vztahu mezi počátečním odborným vzděláváním a dalším odborným vzděláváním a přípravou.
- d. Individuálně přizpůsobené vzdělávání na míru, projektové učení a problémové vyučování budou nezbytné formy vzdělávání. Klíčovým cílem bude zkoumání a kombinování co nejširší škály vhodných forem učení a pedagogiky.
- e. Průběh a vzdělávací cesty profesně orientovaného odborného vzdělávání v průběhu života a jeho přenositelnost budou klíčovými rysy pluralitního odborného vzdělávání a přípravy. To vyžaduje transparentní plnění na všech úrovních a minimalizování bariér ztěžujících přecházení a postup v rámci vzdělávání.
- f. Předpokládaný přechod ke komplexnějším strategiím a politikám v oblasti dovedností a kompetencí ovlivní správu profesně zaměřeného učení. Rozšířenější soubory dovedností a slabší vazba na konkrétní povolání a profesní profily mohou vyžadovat zapojení širší skupiny zúčastněných stran, což rozšíří a doplní úlohu, kterou tradičně hráli sociální partneři.
- g. Zatímco politika na úrovni EU nebude zasahovat do obsahu a struktury odborného vzdělávání a přípravy, její role ve vztahu k transparentnosti, převoditelnosti a přenositelnosti dovedností a kvalifikací se zvýší.
- h. Flexibilní vzdělávací cesty a možnost přenášet širší soubory dovedností napříč různými typy vzdělávání a odborné přípravy budou vyžadovat ještě silnější koordinační a správní mechanismy než dnes. Pokud tyto mechanismy budou slabým článkem systému, hrozí pluralitnímu scénáři riziko fragmentace a větší míra nerovností.

6.2.2 SCÉNÁŘ 2: PROFESNÍ A ODBORNÁ ZPŮSOBILOST JAKO JÁDRO SYSTÉMU – KLASICKÉ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVA

Klasický scénář usiluje o posílení stávající a dominantní koncepce odborného vzdělávání a přípravy zaměřené na vstup do profese a povolání. Má následující vlastnosti:

- a. Dochází k posílení a potvrzení pozice odborného vzdělávání a přípravy jako samostatného subsystému vzdělávání s jasně definovanými poskytovateli a institucemi. Viditelnost sektoru odborného vzdělávání a přípravy je považována za zásadní pro zajištění parity úcty ve vztahu k všeobecnému vzdělávání.

Na rozdíl od jiných subsystémů vzdělávání je učení na pracovišti považováno za klíčový definující prvek odborného vzdělávání a přípravy.

- b. Odborné vzdělávání a příprava bude uspořádáno podle požadavků a specifikací jasně definovaných povolání a/nebo profesí. Tím se zajistí úzké propojení s thmem práce a zdůrazní se potřeba vyváženého zapojení státu, zaměstnavatelů a odborů.
- c. Mladí lidé v počátečním odborném vzdělávání a odborné přípravě budou vnímáni jako budoucí klíčová cílová skupina. Rozšíření odborného vzdělávání na vyšší stupně vzdělávání je v souladu s touto perspektivou. Klíčovým úkolem odborného vzdělávání a přípravy bude pomoci mladým lidem odborně dospět a umožnit jim specializaci, přičemž zůstane otevřené aktualizaci a doplňování.
- d. Přednost bude mít učení založené na práci a praxi. Klíčovým zájmem bude modernizace učňovského vzdělávání a praktického učení, aby vyhovovaly nové realitě povolání a poskytovatelům vzdělávání a přípravy na vyšších stupních. Propagace aktivního učení prostřednictvím učňovské přípravy bude stále důležitější.
- e. Hlavním cílem bude zavedení učení založeného na práci jako „zlatého standardu“ ve všech profesních oblastech a na všech úrovních, včetně EQF 8. To je považováno za zajištění základu pro budoucí pokrok v učení a profesní kariéře každého člověka.
- f. Bude znovu potvrzena role sociálních partnerů při řízení odborného vzdělávání a přípravy, což bude odrážet vazbu odborného vzdělávání na povolání.
- g. Politika na úrovni EU může klasický model podporovat prostřednictvím rozvoje přeshraniční spolupráce a dohod o povoláních a odvětvích, například zavedením společných standardů.
- h. U klasického scénáře hrozí, že rychle se měnící technologie a trhy práce zpochybní roli dovedností střední úrovně a tím i dlouhodobou stabilitu povolání.

6.2.3 SCÉNÁŘ 3: PŘÍPRAVA ZAMĚŘENÁ NA PRÁCI – ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVA ZVLÁŠTNÍHO ÚČELU NEBOLI MARGINALIZOVANÉ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVA

Tento scénář zužuje chápání i koncepci odborného vzdělávání a přípravy. Zaměřuje se na školení a přípravu pro konkrétní pracovní místa, rekvalifikace nebo zvyšování kvalifikace pro krátkodobé a střednědobé potřeby trhu práce.

- a. Odborné vzdělávání a příprava bude v rámci celkového vzdělávacího systému stále více spojováno s dalším vzděláváním a přípravou na trhu práce. Uplatnitelnost na trhu práce (zaměstnatelnost) v užším slova smyslu je jeho klíčovým tématem, stejně jako schopnost reagovat na potřeby rizikových skupin. Uplatnitelnost v širším slova smyslu, umožňující rozvoj v perspektivě celoživotního učení, je přebírána všeobecným vzděláváním všech stupňů.

Tato omezená role odborného vzdělávání a přípravy je částečně odrazem vlivu úbytku mladých kohort, což omezuje schopnost odborného vzdělávání a přípravy „konkurovat“ ostatním vzdělávacím sektorům.

- b. Tento přístup předpokládá, že se odborné vzdělávání a příprava přeorientuje na potřeby dovedností vyžadované rychle se měnícími pracovními příležitostmi a trhem práce. Odborné vzdělávání a příprava se zaměřuje na krátkodobé a střednědobé potřeby dovedností; méně už na

základní a průřezové dovednosti a kompetence. Za ty později jmenované odpovídá všeobecné a vysokoškolské vzdělávání.

- c. Cílová skupina odborného vzdělávání a přípravy je menší a zaměřuje se hlavně na dospělé, kteří se potřebují rychle requalifikovat nebo si zvýšit kvalifikaci, popřípadě jsou ohroženi nezaměstnaností a sociálním vyloučením.
- d. Převládajícími formami učení se pravděpodobně stanou kratší vzdělávací kurzy, které jsou stále častěji poskytovány prostřednictvím otevřených vzdělávacích zdrojů. I když to není výlučně pouze u tohoto scénáře, důležitým momentem je zde výrazná flexibilita forem učení, a to i na vyšších úrovních vzdělávání. Je možné určité individuální přizpůsobení podle potřeb, stejně jako do jisté míry omezené školení na pracovišti. Středem zájmu se stávají krátkodobé a střednědobé potřeby dovedností a méně pozornosti se věnuje základním a průřezovým dovednostem a kompetencím.
- e. Co se týká vzdělávacích cest a příležitostí k postupu, zdůrazňuje tento scénář potřebu transparentnějších nabídek školení. Ty usnadní dospělým studentům přístup ke kurzům a programům přímo souvisejícím s jejich potřebami.
- f. Tento přístup předpokládá radikálně odlišné řízení odborného vzdělávání a přípravy, kde klíčovou roli hrají jednotlivé podniky a odvětví. Úloha systému vzdělávání a odborné přípravy bude omezena.
- g. Politika na úrovni EU bude muset zajistit transparentnost a přenositelnost. To ovšem bude spíše součástí politik trhu práce než širších politik celoživotního učení.
- h. U tohoto scénáře hrozí, že při naplňování potřeb trhu práce a společenských potřeb dojde k podcenění důležitosti základních a průřezových dovedností a kompetencí.

Je nepravděpodobné, že se scénáře uskuteční v jejich „čisté“ nebo „ideální“ podobě tak, jak ji popisujeme. Aspekty jednoho scénáře mohou dominovat v systému odborného vzdělávání a přípravy určitého státu, což bude ovlivňovat způsob poskytování a chápání odborného vzdělávání a přípravy, zatímco aspekty jiných scénářů mohou být v částech systému odborného vzdělávání daného státu také přítomny. V tomto smyslu lze výše uvedené scénáře a jejich charakteristiky (které jsou shrnuty v tabulce č. 8) považovat za základní analytické stavební bloky, pomocí kterých lze popsat budoucí systémy odborného vzdělávání a přípravy.

Aby bylo možné tyto stavební bloky lépe rozpoznat a použít je jako nástroj, záměrně jsme scénáře zbytečně nepřikrášlovali.

Abychom však metodu tvorby scénářů plně využili, jdeme o krok dále a podrobněji představujeme varianty (ve smyslu různých mixů) těchto scénářů. Tím, že předkládáme konkrétní scénáře systémů odborného vzdělávání a přípravy v pěti evropských zemích v roce 2035, se snažíme dále stimulovat a rozvíjet naše představy o možné budoucnosti tohoto vzdělávání.

Tabulka č. 8 Klíčové charakteristiky tří základních scénářů

	Pluralitní VET	Klasické VET	VET zvláštního účelu
Jak je VET chápáno?	VET je chápáno jako profesně orientované učení reagující na trh práce a fungující na všech stupních vzdělávání a ve všech institucionálních prostředích.	VET je chápáno jako zaměřené na vstup do povolání a profesí, umožňuje specializaci, ale přitom zůstává otevřené aktualizaci a doplňování.	VET je chápáno v užším slova smyslu jako uplatnitelnost na trhu práce, schopnost reagovat na potřeby ohrožených skupin.
Jaká je pozice VET v širším vzdělávacím systému?	VET se soustředí na rozvoj všeobecných dovedností a kompetencí, ne na VET jako samostatný sektor.	VET je samostatný vzdělávací subsystém s jasně definovanými poskytovateli a institucemi. Učení na pracovišti je jeho klíčovým rysem.	VET je stále více propojeno s dalším vzděláváním a přípravou na trhu práce.

Jaký je hlavní organizační princip VET?	VET je ukotveno v širších kvalifikačních profilech s méně výraznou vazbou na konkrétní povolání a pracovní pozice.	Struktura VET je uspořádána podle jasně definovaných povolání/profesi a VET má velmi úzké vazby na trh práce.	VET se soustředí na krátkodobé a střednědobé potřeby dovedností na trhu práce.
Pro koho je?	Zájemci všech věkových kategorií.	Mladí lidé v počátečním odborném vzdělávání a přípravě (IVET).	Dospělí, kteří potřebují requalifikaci nebo si zvýšit kvalifikaci.
Jaké typy vzdělávacích cest obsahuje?	Flexibilní vzdělávací cesty, možnost převádět širší soubory dovedností mezi jednotlivými druhy odborného vzdělávání a přípravy.	Učení na pracovišti vyniká jako „zlatý standard“ ve všech oblastech povolání a na všech úrovních, včetně EQF 8.	Kratší vzdělávací kurzy, které budou stále častěji poskytovány prostřednictvím otevřených vzdělávacích zdrojů.
Jakým způsobem je zajišťováno?	Na míru připravená vzdělávací schémata, projektové učení a učení zaměřené na řešení problémů.	Učení na pracovišti a v rámci praxe dostává přednost.	Kratší vzdělávací kurzy probíhající převážně v učebnách a dílnách s určitým podílem učení na pracovišti.

Zdroj: Cedefop

6.3 ŠEST PODROBNÝCH VARIANT SCÉNÁŘE

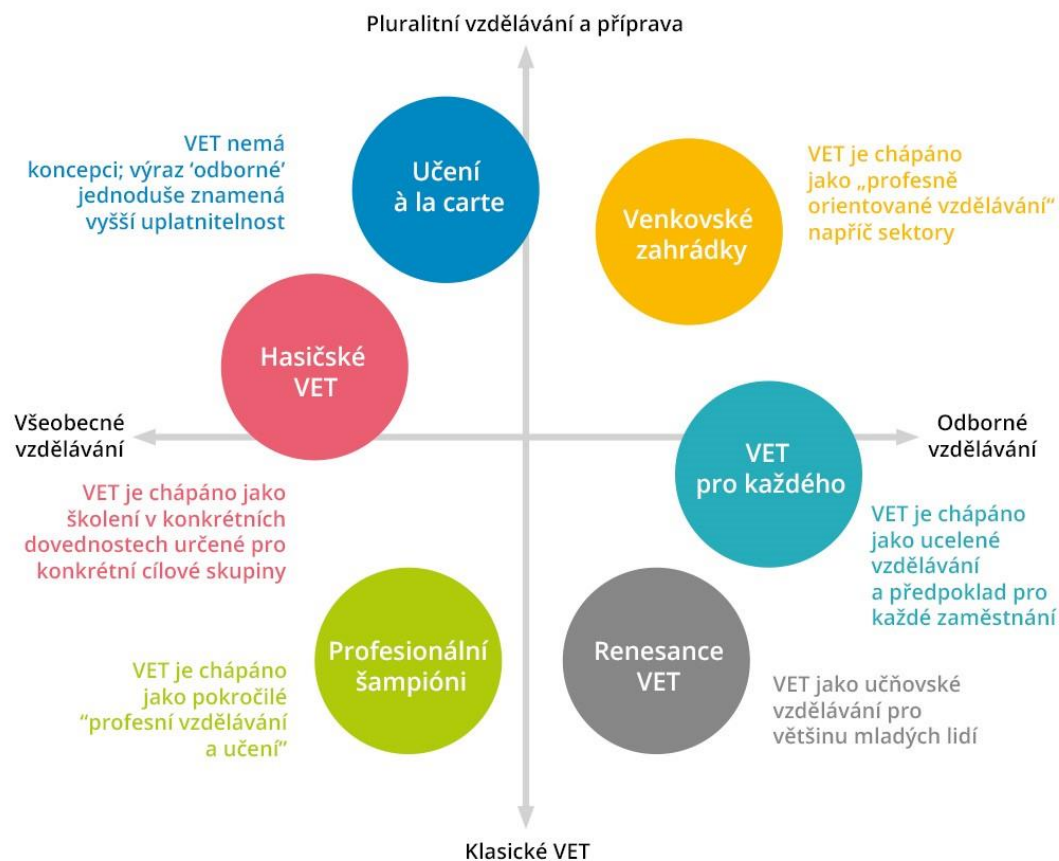
V rámci tří výše popsaných základních scénářů si lze představit mnoho alternativ a kombinací. Spíše než abychom na ně pohlíželi jako na obraz specifického vývoje, je možné je vnímat jako ideální typy, na jejichž základě lze vypracovat konkrétní kontextové scénáře. V dalším textu tuto myšlenku dále rozvíjíme a předkládáme šest konkrétních scénářů. Dva jsou situované v „pluralitním segmentu“, dva v „marginalizovaném segmentu“ a poslední dva v „klasickém segmentu“.

- Učení à la carte (dle vlastního výběru): popisuje scénář v zemi, která uskutečnila nejpluralističtější vizi vzdělávání, v níž rozlišování mezi všeobecným vzděláváním a odborným vzděláváním a přípravou je vnímáno jako zastaralé.
- Venkovské zahrádky [Cottage gardens]: popisuje scénář v zemi, kde spolu navzájem koexistuje řada velmi rozmanitých, ale dobře uspořádaných a organizovaných vzdělávacích schémat, ve kterých hraje celkově důležitou roli profesní orientace.
- Hasičské odborné vzdělávání a příprava [Firefighter VET]: popisuje scénář v zemi, ve které je odborné vzdělávání a příprava využíváno hlavně k nápravě nedostatků v systému vzdělávání a trhu práce; VET představuje menšinovou volbu, která je využívána na podporu dospělých nezaměstnaných a žáků předčasně opouštějících školní vzdělávání při vstupu (nebo za účelem opakovaného vstupu) na trh práce.
- Profesionální šampióni [Professional champions]: popisuje scénář v zemi, ve které se vyvinul segment elitního odborného vzdělávání a přípravy ve formě vyššího učňovského vzdělávání, které je volně napojené na hlavní vzdělávací systém tvořený všeobecným a vysokoškolským vzděláváním.
- Odborné vzdělávání a příprava pro každého [VET for all]: popisuje scénář v zemi, kde se ucelený systém odborného vzdělávání a přípravy stává první volbou a předpokladem pro jakékoli další školení, odbornou přípravu nebo zaměstnání.
- Renesance odborného vzdělávání a přípravy [Renaissance of VET]: popisuje scénář v zemi, kde se modernizovaná verze učňovského vzdělávání stává hlavní vzdělávací cestou na vyšší sekundární úrovni a vzniká tak silný a samostatný sektor vyššího odborného vzdělávání a přípravy.

Obrázek č. 33 znázorňuje rozmístění šesti scénářů ve dvourozměrném modelu. Těchto šesti scénářů lze ve vztahu k základním třem považovat za druhý krok dvoufázového postupu. Od základních se liší tím, že byly

doplněny o další podrobnosti, nápady a vize do budoucna. Jsou konkrétnější, pokud jde o možné hybné síly. Tyto hybné síly byly ve třech základních scénářích záměrně opomíjeny, protože, jak již bylo vysvětleno dříve, stejné hybné síly mohou přinášet různé výsledky a naopak. Nakonec byl každý ze šesti scénářů označen sloganem nebo metaforickým názvem vytvořeným na scénářovém workshopu.

Obrázek č. 33 Rozmístění šesti podrobných scénářů

Zdroj: Cedefop.

6.3.1 UČENÍ À LA CARTE

Učení à la carte, nebo také volný výběr ze vzdělávací nabídky jako v supermarketu, odráží scénář pluralitního odborného vzdělávání a přípravy, který překonal tradiční systémové dichotomie (jako např. „všeobecné“/„akademické“ a „odborné“) a zahrnuje širokou nabídku profesně orientovaného odborného vzdělávání šitého na míru podle individuálních potřeb. Studentům se dostává tak velké podpory a intenzivního vedení jako nikdy před tím.

6.3.1.1 SCÉNÁŘ VE ZKRATCE

Hybnou silou tohoto scénáře jsou zásadní změny v režimech zaměstnanosti a trhu práce, které se vyznačují individualizovanou pracovní dobou a novými modely zaměstnanosti. Protože se změnila „struktura“ trhu práce, vytvářejí se ekosystémy dovedností vyžadující neustálý rozvoj. Dochází k rozdělení povolání a profesí na menší sady dovedností a jejich kombinací. Odborné vzdělávání a příprava, jak jsme je znali ve 20. století, vymizelo a nahradily ho „moduly zaměstnanosti“. Dovednosti jsou vnímány jako něco, co má „krátký poločas rozpadu“. Supermarket se vzdělávací nabídkou se zaměřuje na nové formy částečného úvazku a samostatné výdělečné činnosti, jakož i na měnící se pracovní pozice v organizacích a na trhu práce. Rozsáhlé veřejné zdroje jsou vynakládány na pomoc jednotlivcům při pohybování se tímto novým a náročným terénem.

6.3.1.2 SCÉNÁŘ PODROBNĚ

Zrychlené technologické změny vytvořily nové vzorce komplementarity mezi prací strojů a lidí a vedly k ještě kolísavějšímu trhu práce. Předvídaní potřeb v oblasti dovedností se stalo obtížnějším navzdory

pokrokům v analýze velkých dat. Rostoucí nejistota ohledně budoucích vyhlídek na zaměstnání vede k zavedení nepodmíněného základního příjmu. To má zásadní dopad na to, jak lidé chápou práci a vzdělávání. Současně si rostoucí extremismus a populismus vyžádaly, aby v rámci vzdělávání došlo k většímu zaměření na občanské kompetence. Jako prostředek řešení výzev spojených s globalizací byla zavedena posílená mezinárodní a evropská koordinace a správa. Vnitrostátní politiky jsou do značné míry financovány z evropských prostředků a dochází k posílení vlivu nástrojů a politik EU.

Rychle se měnící technologie a častější změny v pracovních pozicích (nové úkoly) vyžadují od jednotlivců flexibilitu a přizpůsobivost. Na trhu práce je neustálá poptávka po dovednostech a vysoká úroveň mobility pracovníků (fyzické i virtuální) je považována za samozřejmost. Evropská spolupráce tento trend podporuje například zavedením Evropské databáze vzdělávacích příležitostí. V mnoha oblastech stát přesouvá odpovědnost ze zavedených organizací, institucí a systémů na soukromé poskytovatele a agentury. Na míru přizpůsobená nabídka celoživotního učení konkuruje poskytovatelům, kteří plní úkoly v oblasti potlačování sociálních nerovností. Ve snaze zajistit co nejširší výběr jsou zdroje přesouvány na jednotlivce a prostředkem k dosažení tohoto cíle se stávají štedré individuální vzdělávací účty.

Demografické výzvy a demografické trendy (stárnutí populace, delší pracovní život, migrace) vedou k většímu zaměření na dospělé studenty. Vzdělávací systémy prošly různými reformami, jejichž cílem bylo, aby odrážely jedinečný charakter jednotlivých vzdělávacích cest. Nový radikálně přepracovaný režim kvalifikací umožňuje plynulé vrstvení, akumulaci a přenos různých kvalifikací, certifikátů a osvědčení všech typů, včetně pracovních a životních zkušeností. Technologický vývoj vede k dokonalejším způsobům digitální evidence individuálních schopností, osobního potenciálu a dosažených úspěchů a poskytuje spolehlivé systémy pro dokumentaci a vyhodnocování vzdělávacích zkušeností. Celoživotní učení se stává realitou a naprosto běžné a běžně akceptované jsou nelineární a flexibilní kariérní cesty. Velký důraz je kladen na neustálý rozvoj, rekvalifikace a zvyšování kvalifikací dospělých (na všech úrovních), a také na získávání nových (nově se objevujících) základních dovedností. EQF (Evropský rámec kvalifikací) a NQF (národní rámce kvalifikací) se používají jako základ pro celoživotní učení a jako mapa systémového pokroku a reform.

V rámci vzdělávání byla posílena evropská dimenze; vyznačuje se odhodláním, transparentností, flexibilitou a důvěrou, umožňuje větší zaměření na informace místo na kontrolu. Oddělené vzdělávací sektory zmizely („stírání hranic“) a byla zavedena Evropská studentská karta (dokumentující kredity získané v rámci učení).

Celoživotní učení je nabízené širokou škálou poskytovatelů (školy, podniky, vysoké školy, soukromí poskytovatelé), kteří vykazují vysokou míru interakce, spolupráce a koordinace. To vše je organizováno v rámci uceleného systému sekundárního vzdělávání a sjednoceného systému vysokoškolského vzdělávání, jež se neustále snaží udržet krok s rychle se měnícími požadavky trhu (studentského trhu a trhu práce).

Učení je podporováno a poskytováno různými způsoby. Za účelem umožnění dalšího vzdělávání osob s nízkou i vyšší kvalifikací se při řešení problémů způsobených překážkami (jako je jazyková bariéra) využívají technologie; a také individuální vzdělávání a učení probíhá prostřednictvím nových/ověřených modelů/technologií. Jako reakce na zvýšená očekávání klientů (studentů) a zejména nových generací studentů (kognitivní vývoj) jsou nabízeny nové učební a pedagogické přístupy. V rámci procesu učení se zaměřuje pozornost na efektivitu: co u koho a v jaké situaci nejlépe funguje.

Lze pozorovat všeobecný posun směrem k inovativním pedagogikám. Učení probíhá v různých prostředích, na různých vzdělávacích místech/lokacích, jako jsou učebny, podniky, dílny, hromadné otevřené online kurzy – tzv. MOOC¹⁴⁴. Dochází k posunu od klasického vyučování ke konstruktivističtějším přístupům a učitelé a školitelé mají roli „těch, kteří dané vzdělávání umožňují“. Tato nová očekávání rovněž vyvolávají tlak na vzdělávatele a vedou k reformě vzdělávání učitelů a školitelů s důrazem na jejich neustálý profesní rozvoj. Učitelé jsou připravováni na svou „hybridní“ roli učitelů/školitelů, mentorů a poradců a na to, že v rámci svých činností budou podporovat aktivní a otevřené učení. Poměr počtu učitelů (mentorů, koučů) na počet studentů se stává klíčovým ukazatelem kvality a v roce 2035 bude jedna ku pěti.

¹⁴⁴ Zkratka MOOC v angličtině znamená „massive open online course(s)“, tedy hromadné otevřené online kurzy, které jsou poskytovány zdarma prostřednictvím internetu velkému množství lidí.

6.3.2 VENKOVSKÉ ZAHRÁDKY

Zahrádky anglického venkova vypadají na první pohled neupraveně a chaoticky, ale ve skutečnosti je tvoří pečlivě ošetřované skupiny květin. Rozsah tohoto scénáře evokuje použití množného čísla slova „zahrádky“ namísto singuláru „zahrádka“. Popisuje pluralitní odborné vzdělávání a přípravu, ve kterém je prostřednictvím pečlivého „pěstování“, kultivace a pobídek umožněno „kvést“ mnoha různým druhům zajišťovaného vzdělávání. Různé rostliny prospívají v různém typu půdy a v různých podmínkách, které lze na venkovských zahrádkách nalézt: ty představují lišící se vnější podmínky, včetně odlišných potřeb různých lidí (cílových skupin), které tvoří kontext a lze na ně reagovat prostřednictvím odborného vzdělávání a přípravy. I když vypadají velmi přirozeně, vyžadují venkovské zahrádky velkou péči a zahradník může snadno ztratit přehled o tom, kde se jednotlivé rostliny (jednotlivé typy zajišťovaného vzdělávání) nacházejí.

6.3.2.1 SCÉNÁŘ VE ZKRATCE

Hybnou silou tohoto scénáře je především větší míra individualizace společně s tržními politikami, které ji umožňují. Odborné vzdělávání je chápáno jako „profesně orientované učení“ a stává se hlavním proudem vzdělávání. Existuje řada úhledně uspořádaných a organizovaných vzdělávacích programů, které jsou více či méně profesně orientované. Již neexistuje jasné rozlišení mezi počátečním odborným vzděláváním a přípravou (IVET) a dalším odborným vzděláváním (CVET) a většina zajišťovaného vzdělávání je modulována. Je zavedeno účinné kariérní poradenství a sofistikovaný informační systém o trhu práce, které jednotlivcům umožňují provádět informovaná rozhodnutí. Je snadné vracet se do vzdělávání a měnit profesní kariéru, protože celoživotní učení se stalo realitou. Zatímco „zaměstnatelnost“ je hlavní zásadou postsekundárního vzdělávání, další vzdělávací cíle zahrnují sociální začleňování, aktivní občanství a povědomí o životním prostředí.

6.3.2.2 SCÉNÁŘ PODROBNĚ

V posledních letech byla nejdůležitější hybnou silou změn zvyšující se individualizace. Rozšířená možnost „volby“ se stala dominantním leitmotivem západní neoliberální správy věcí veřejných, v odborném vzdělávání a přípravě ji doprovází vzestup pedagogik zaměřených na žáka/studenta. Jak aspirace, tak i požadavky na dovednosti jsou nyní individualizovány. Nástroje EU podporují vznik rámců na podporu získávání, hodnocení a uznávání individuálních dovedností. Individualizace jde ruku v ruce s digitalizací, která nabízí personalizované produkty a stojí za růstem „gigové“ nebo platformové ekonomiky a nových forem zaměstnávání (samostatné výdělečné činnosti). Obavy o udržení vyváženosti mezi pracovním a soukromým životem vedly k tomu, že se práce na částečný úvazek stala normou. Pracovní kariéra je delší a individualizovanější.

Nevýhodou je, že zmizely tradiční zájmové skupiny, zeslábly tím vazby v rámci komunit a prohloubila se nerovnost. Organizovaná práce oslabila a zkomplikovala se vazby mezi odborným vzděláváním a přípravou, trhem práce a mechanismy stanovování mezd. Společenské a zejména zaměstnavatelské postoje se vyznačují větší ochotou přijímat různé formy odborného vzdělávání a přípravy a různou hodnotu kvalifikací (nebo jejich části) dosažených různými cestami. Ačkoli příležitostí pro jednotlivce stále přibývá, existují obavy ze sociální nerovnosti, které v některých případech souvisí s nedůvěrou vůči migraci a evropské spolupráci. Zároveň dochází k vytvoření evropského hnutí s jasnou agendou boje proti xenofobii a předsudkům a na podporu bezpečného a udržitelného životního prostoru.

Byl zaveden zákonný nárok na celoživotní učení. Tím se posiluje možnost přístupu k široké škále doplňkové vzdělávací nabídky, která je schopna pokrýt nejrůznější potřeby obyvatelstva, a která, pokud jde o financování a stabilitu vládní politiky, je založena na udržitelném základu. Součástí tohoto nároku je validace neformálního a informálního učení, která posiluje status praktických znalostí a odborných dovedností ve společnosti.

Bylo dosaženo sociálního konsenzu v otázce role a povahy vzdělávání; to zahrnuje více vzdělávacích cest, které mají všechny stejnou hodnotu. Základní pravidlo 20. století („čím vyšší vzdělání, tím vyšší příjem“) již neplatí, protože existuje příliš mnoho výjimek a více lidí se řídí podle toho, co opravdu chtějí dělat, než aby okamžitě nastupovali do školení za účelem získání nových dovedností pro konkrétní zaměstnání.

V některých regionech a odvětvích se odborné vzdělávání a příprava vyvinulo do respektovaných a přímočarých (souborů) vzdělávacích cest (VET jako obchodní značka). V jiných oblastech plní především roli v rámci sociálního začleňování jako solidně navržená cesta „druhé šance“ určená pro žáky předčasně opouštějící vzdělávání. Ve vysokoškolském sektoru existuje celé „spektrum“ poskytovaného vzdělávání od

čistého výzkumu až po výzkum aplikovaný, přičemž v předchozích 20 letech došlo k rostoucí „akademizaci“ odborného vzdělávání a přípravy a naopak „zodbornění“ vysokoškolského vzdělávání.

Neexistuje žádný „upřednostňovaný“ způsob učení. Školní vzdělávání i učení prostřednictvím práce nebo v zaměstnání mají rovnocenné postavení. Je však pozorován posun směrem k aplikovaným znalostem, projektovému učení a problémovému vyučování.

Hlavní výzvou vzdělávací a sociální politiky se stalo riziko roztržičnosti „zahrady“ s tak širokým výběrem a riziko narůstajících nerovností. Obrovské úsilí je věnováno zajištění informovanosti o trhu práce, sledování absolventů, mechanismům zajišťování kvality a algoritmům na podporu volby povolání. Vláda vyvinula různé mechanismy pro měření dovedností, výsledků učení a učebních trajektorií.

Kariérové poradenství se rozšiřuje a stává se mnohem profesionalizovanějším. Vedle stávajících veřejných služeb zaměstnanosti a systému zdravotního pojištění byla zřízena nová veřejná instituce: centra celoživotního učení. Centra sama o sobě neposkytují žádné vzdělávací služby, fungují jako kancelář pro jiné poskytovatele vzdělávání a zdarma nabízejí vysoce kvalitní kariérové poradenství pro jednotlivce. I když zpočátku bylo jasné, že střediska celoživotního učení musí být zřízena jako samostatná instituce, nyní se diskutuje o sloučení oblasti zaměstnání, zdraví a vzdělávání do jedné instituce „lepšího života“. Na úrovni povolání se uchytily nové hybridní profese mezi lékaři a kariérovými poradci.

Do vládních opatření na podporu změny sociálních hodnot a budování důvěry byla postupně zapracována velká míra občanské účasti. Role zaměstnavatelských organizací je stále významná, ale v průběhu let mírně oslabila. Nicméně díky integraci do příslušných řídicích orgánů a velké míře volnosti na provozní úrovni je odborné vzdělávání a příprava zaměřené na zaměstnavatele/zaměstnanost. Klíčovým zdrojem financování jsou však většinou jednotlivci a stát.

Digitalizace otevřela nové příležitosti, včetně příležitostí pro neformální učení a online akreditace (např. Open Badges – digitální odznaky). Přinesla však také nové výzvy pro výuku a učení ve smyslu negativních dopadů na pozornost a schopnost soustředění u žáků, jejich sociální dovednosti a kognitivní zpracování, jakož i nalezení způsobu, jak zajistit plnění hodnotících standardů.

Byla rozšířena infrastruktura pro vzdělávání učitelů a podnikových školitelů, která zahrnuje také nový vývoj v oblasti digitálního učení. Ve srovnání s dobou před 20 lety dochází nyní k většímu posílení poradenské role učitelů, a vzdělávání učitelů se mimo jiné zaměřuje na to, jak kombinovat samostatné a digitální učení se skupinovou výukou.

6.3.3 VET PRO KAŽDÉHO

„Vysokoškolské vzdělávání pro každého“ bylo politickým sloganem, který vedl k zavedení příslušné legislativy, a který v období kolem roku 2000 prosazoval co nejširší účast na všeobecném a vysokoškolském vzdělání pro všechny společenské skupiny. S novou érou nastupuje „VET pro každého“ a jako hlavní cíl všech programů ve vzdělávacím systému se etabluje představa rozvoje komplexních odborných kompetencí. Do roku 2035 dochází k obrácení poměru mezi školním vzděláváním a praktickou přípravou na pracovišti.

6.3.3.1 SCÉNÁŘ VE ZKRATCE

Odborné vzdělávání a příprava pro každého popisuje scénář, ve kterém se odborné vzdělávání a příprava stává první volbou a je chápáno jako systém poskytující komplexní vzdělání a jako předpoklad pro jakékoli další vzdělávání nebo zaměstnání. Zatímco vzdělání úrovně A (Abitur, Maturita nebo baccalauréat) byla zlatým standardem 20. století, novým standardem se nyní stávají kombinované vysokoškolské a odborné kvalifikace (vzdělání úrovně A + diplom odborného vzdělávání). To umožnil tlak vyvíjený na podniky, aby se zapojily do vzdělávání. Potřeba rychlejších a účinnějších odpovědí na vývoj na trhu práce vede k vytvoření široké koncepce odborného vzdělávání a přípravy, která přesahuje zjednodušující představy o tom, že by se pracovní místa a kvalifikace mohly naprosto a dokonale shodovat.

6.3.3.2 SCÉNÁŘ PODROBNĚ

V národních politikách předcházejících 20 let došlo v Evropě i v evropské politice k tomu, že populisté objevili diskurzivní sílu tématu investování do odborného vzdělávání a přípravy. Ukázalo se (v neposlední řadě v průzkumech veřejného mínění), že veřejnost by ráda uvítala další investice do odborného vzdělávání a přípravy. „Odborné vzdělávání a zaměstnání pro každého“ je slogan, který přilákal značný počet hlasů, v neposlední řadě od těch, kteří měli po ukončení vysokoškolského vzdělávání a získání akademických

titulů neuspokojivé zkušenosti. Důraz na zvýšení podílu odborných dovedností pomohl politikům projevit svou politickou podporu pracujícím, kteří se liší od akademicky vzdělané inteligence, a zahájit proces rekvalifikace a zvyšování kvalifikací znevýhodněných osob, aby se tak mohly plněji podílet na světě práce.

Tento způsob uvažování získal další podporu, když se projevíly negativní důsledky digitalizace a automatizace a vedly k druhé vlně nezaměstnanosti (mládeže) v polovině 20. let 21. století. V důsledku této krize si Evropská unie uvědomila, že je třeba jednat, a posílila evropský pilíř sociálních práv. V jeho nové verzi zavedené v roce 2030 navrhla EU, aby měli všichni evropští občané bez ohledu na svůj věk právo vyučít se v profesi podle svého výběru až do jejího úplného zvládnutí a pracovat a dostávat mzdu v tomto povolání po dobu minimálně 6 měsíců, aby měli možnost upevnit si získané dovednosti.

Pokud ještě připočteme nenaplněné sliby posledních 20 let o zvýšené akademizaci, začalo se na odborné vzdělávání a přípravu postupně nahlížet jako na kompas pro stále více dezorientovanou mládež a marginalizované skupiny společnosti. Současně se odborné vzdělávání a příprava stává stále více možností pro ty, kteří absolvovali klasické vysoké školy a rádi by zlepšili svou zaměstnatelnost. Odborné vzdělávání a příprava dokáže zajistit obojí, placenou práci, včetně autentických a motivujících zkušeností z učení plus dobrý základ pro další vzdělávání. Novým standardem se stává dvojí kvalifikace na konci vyššího sekundárního vzdělávání, která kombinuje kvalifikaci v oblasti všeobecného vzdělání a kvalifikaci z odborného vzdělávání a přípravy. Existují také kvalifikace odborného vzdělávání a přípravy až do úrovně EQF 8 („profesní doktoráty“).

Odborné vzdělávání a příprava (zastřešující jak počáteční, tak i další odborné vzdělávání a přípravu, IVET a CVET) se stalo největší součástí vzdělávacího systému. Některé části všeobecného vzdělávání na vyšší sekundární úrovni zůstaly a připravují zájemce na přísně oborově zaměřené univerzitní vzdělávání, které je nyní menší částí vysokoškolského vzdělávání jako celku, zatímco zbytek vysokoškolského vzdělávání je považován za „profesní vysokoškolské vzdělávání“.

Učení na pracovišti probíhající v podnicích a firmách se stalo běžnou praxí v jakémkoli vzdělávacím programu školního nebo učňovského vzdělávání (včetně šestiměsíčního zkušebního období). Protože většina odborného vzdělávání a přípravy je spojena s placenou prací ve firmách a podnicích, celkový poměr financování se posunul směrem k větším příspěvkům ze strany firem a podniků. K udržení chodu systému jsou však zapotřebí obrovské finance z veřejných prostředků; vláda k tomu využívá prostředky z Evropského sociálního fondu. Politici čas od času navrhují zavedení poplatku za odbornou přípravu. Osobní vzdělávací účty již byly zavedeny.

Pro kurzy a kvalifikace odborného vzdělávání a přípravy, které zohledňují znalosti z příslušné oblasti odborné přípravy i metodické a všeobecné znalosti, byly vyvinuty standardy kvality, profily a vzdělávací programy. Tyto standardy slouží jako základ pro integrovaný přístup k učení, které je více ve stylu problémového učení, učení se praxí a učení založeného na práci.

Na podporu rozvoje odborného vzdělávání a přípravy byla v předprofesním vzdělávání zavedena zkušební učňovská příprava a programy stínování. Úlohou poskytovatelů odborného vzdělávání a přípravy je poskytovat služby a podporu okolním podnikům a odvětvím.

Přemíra online informací a technologie, které mění poskytování učení, přetvořily výuku. V mnoha kontextech učitelé „vědí“ méně než studenti: to platí především v případě studentů dalšího odborného vzdělávání a dospělých. Proto je třeba, aby učitelé prokazovali autentické zkušenosti a znalosti; a stále častěji je jejich úlohou podporovat studenty při vstupu do profesních komunit v praxi a v úspěšném budování jejich odbornosti. Jsou zaváděny inovativní programy vzdělávání učitelů, které integrují vysoké formální požadavky na nábor učitelů do veřejného vzdělávání (vzdělání magisterského stupně) s možností akreditace odborných zkušeností a znalostí.

6.3.4 HASIČSKÉ ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVA

V tomto scénáři je odborné vzdělávání a příprava silně závislé na naléhavých socioekonomických potřebách a je využíváno především k potlačování problémů spojených se sociálním vyloučením a nedostatky na trhu práce. Místo toho, aby se rozvinula do samostatného vzdělávacího sektoru, stala se nabídka odborného vzdělávání a přípravy vysoce marginalizovanou a heterogenní, závislou na cílových skupinách a účelech. Současně dochází k dalšímu rozšíření sektoru vysokoškolského vzdělávání, které v některých případech přebírá funkce odborného vzdělávání a přípravy.

6.3.4.1 SCÉNÁŘ VE ZKRATCE

Zrychlené technologické změny a automatizace rutinních i nerutinních úkonů vedou k vyprázdnění trhu práce a k nárůstu nerovností. Odborné vzdělávání a příprava probíhá na různých okrajích vzdělávacího systému, ale obvykle je spojováno se špatným zaměstnáním a nápravnou funkcí. Učení a výuka se převážně řídí funkcionalistickým paradigmatem a jsou organizované jako programy zvyšování kvalifikace a rekvalifikace omezené délky zaměřené na konkrétní cílové skupiny. Dřívější pověst odborného vzdělávání a přípravy, které mělo vysokou prestiž, výrazně utrpěla kvůli problémům s převodem kreditů mezi institucemi, neschopnosti naplnit očekávání zaměstnavatelů a rovněž kvůli tomu, že jeho funkce je omezena na pomoc při sociálním začleňování.

6.3.4.2 SCÉNÁŘ PODROBNĚ

Silná mezinárodní konkurence vede k extrémním konkurenčním tlakům na národní ekonomiky. Tyto tlaky vedou k tomu, že zaměstnavatelé nejsou ochotni přijímat riziko. To ovlivňuje zejména investice do dovedností, převládá totiž vysoká nejistota, zda by takové dlouhodobé investice přinesly odpovídající návratnost. Místo na dlouhodobé investice do lidských zdrojů se náborová politika podniků zaměřuje hlavně na dovednosti, které jsou na trhu práce rychle dostupné. Digitalizace vedla k rozsáhlému nahrazování pracovních míst vyžadujících nižší kvalifikace technologiemi a díky novým automatizovaným procesům dochází ke zvyšování efektivity. Centra inovací výrobků a procesů se stále ve větší míře přesouvají do asijských ekonomik, takže z dané ekonomické situace mají prospěch pouze kvalifikovaní a zkušení pracovníci. V některých odvětvích, v neposlední řadě kvůli problémům s nesouladem mezi dostupnými kvalifikacemi a poptávkou na trhu práce, se k obsazování pracovních míst využívají evropští i neevropští migrující pracovníci.

V tomto konkurenčním prostředí se sociální partneři zaměřili na snahu o zachování statu quo namísto rozvoje budoucích konceptů práce, její organizace a odměňování. Nedostatek pracovních sil na trhu práce ve 20. letech 21. století výrazně oslabil evropská průmyslová odvětví a všude tam, kde je to možné, se investuje do technologií. Napjatá situace na trzích práce – zejména pro mladé lidi – obrací pozornost jednotlivců i rodin ke vzdělání; počet vysokoškolských studentů se výrazně zvyšuje. Tento vývoj posiluje i individuální vnímání relativních přínosů investic do vysokoškolského vzdělávání a politika otevřených dveří mnoha vysokých škol.

Evropské iniciativy na podporu a šíření osvědčených postupů, jako je učňovská příprava a učení na pracovišti, částečně doprovázela také opatření na úrovni národních států zaměřená na zvýšení atraktivity, schopnosti reagovat na potřeby trhu práce a celkové účinnosti odborného vzdělávání a přípravy. Avšak tyto pokusy se až na několik výjimek ukázaly jako neúspěšné, v neposlední řadě kvůli nedostatku finančních prostředků a neochotě subjektů s rozhodovací pravomocí institucionalizovat odborné vzdělávání a přípravu založené na práci. Přes intenzivní úsilí o zvyšování kvality sekundárního vzdělávání jsou zaměstnavatelé stále nespokojeni s kompetencemi absolventů povinné školní docházky a výsledky plošných testů se nijak výrazně nezlepšily. Je obrovský nedostatek učitelů a hlavní část veřejných rozpočtů určených na sekundární vzdělávání směřuje do nižšího a vyššího sekundárního vzdělávání. Pokud je to možné, jednotlivci a jejich rodiče se rozhodují pro akademické vzdělávací cesty.

Vzdělávací instituce na postsekundární a terciární úrovni se vyznačují akademizací, pokud jde o tituly získávané v rámci programů a organizační strukturu. Z hlediska obsahového však byly vytvořeny programy s charakterem odborného vzdělávání a přípravy, které jsou zaměřené na konkrétní potřeby regionů nebo odvětví. Některé z nich úspěšně integrují mechanismy spolupráce se zaměstnavateli a poskytují aktualizované dovednosti získané v rámci učení na pracovišti, které doplňuje akademické vzdělávání. Tato vzdělávací nabídka funguje velmi dobře na magisterské úrovni, ale nevyvinula se v systémovou infrastrukturu. V některých případech zavádějí semi-akademické instituce vzdělávací cesty pro netradiční studenty, například pro ty, kteří již mají pracovní zkušenosti. Ovšem tyto nabídky založené na práci mají slabá místa a jejich celková kvalita v regionech a institucích není homogenní. Často je třeba se soustředit spíše na základní dovednosti a kompetence než na skutečně moderní technologie nebo inovativní znalosti.

6.3.5 PROFESIONÁLNÍ ŠAMPIÓNÍ

Odborné vzdělávání a příprava se využívá jako prostředek k výchově lídrů, inovátorů a podnikatelů v konkrétních odvětvích; pro několik vyvolených je to „královská cesta“. Tito „profesionální šampióni“ se

rekrutují z předních světových firem, které bývají označovány jako „skrytí šampióni“¹⁴⁵. Mají k dispozici prestižní programy odborného vzdělávání a přípravy, které předávají nejaktuálnější odborné znalosti a know-how. Pro většinu studentů je však běžné, že zůstanou ve všeobecném vzdělávání a zaměří se na získání bakalářského titulu.

6.3.5.1 SCÉNÁŘ VE ZKRATCE

Hlavní úlohou odborného vzdělávání a přípravy je podporovat rozvoj vysoce specializovaných odborností, v nichž je obsažena kompetence provádět úkoly na profesionální úrovni a být schopen přebírat odpovědnost a vykonávat řídicí funkce. Díky spolupráci mezi zaměstnavateli a zaměstnaneckými radami se odbornému vzdělávání a přípravě podařilo úspěšně vyvážit vývoj digitalizace a účinně podpořit rozvoj skutečných lidských schopností a dovedností. Tyto rysy se však projevují pouze v několika vynikajících podnicích a firmách a v některých odvětvích ekonomiky.

6.3.5.2 SCÉNÁŘ PODROBNĚ

Neustálé technologické změny vedou k rozsáhlé automatizaci rutinních pracovních úkonů, ale většina pracovních míst vyžadujících střední a vyšší kvalifikace nadále zůstává nedotčena. Vyvinul se široce rozšířený názor, že technologie je třeba rozvíjet a regulovat nejen v souladu s ekonomickými cíli, ale s ohledem na společenskou objednávku a sociální potřeby. Zároveň automatizace vedla v některých odvětvích a povoláních k intenzivní restrukturalizaci a rozsáhlé nezaměstnanosti. Přestože v některých odvětvích panuje mezi sociálními partnery široká shoda, že rozvoj a podpora specializovaných kompetencí a know-how jsou nezbytné k přežití, v jiných odvětvích se firmy a podniky plně reorganizovaly a nedůvěřují koordináčnímu úsilí mezi sociálními partnery a státem. „Technologie se vyvíjejí příliš rychle“ je argument, který je často slyšet.

V neposlední řadě z demografických důvodů dochází k rozsáhlému nedostatku dovedností. V některých případech proti tomuto trendu působí přistěhovalectví, ale přesto mají kvalifikovaní lidé na trhu práce velmi výhodnou vyjednávací pozici a mohou si svého zaměstnavatele vybírat podle vlastních preferencí. Někteří zaměstnavatelé přijímají kvůli udržení kvalifikovaných a loajálních zaměstnanců participativní pracovní postupy a koncepty řízení. Zejména některým velkým rodinným firmám se osvědčilo jako méně nákladné školit si vlastní zaměstnance spíše než zaměstnávat ty, kteří jsou k dispozici na trhu práce. Takové podniky často fungují v rámci mezinárodních sítí, aby tak mohly plně využít potenciál mezinárodních trhů. Odvětvové organizace tento druh spolupráce podporují. Nicméně mnoho podniků a firem následně změnilo své zaměření, pokud jde o politiku v oblasti nábory a školení: souhrnné profily pracovních míst byly rozděleny na různé pracovní úkony, které byly na jedné straně nahrazeny technologiemi a na straně druhé týmy vysoce kvalifikovaných pracovníků. Dovednosti se stále více stávají specifickými pro jednotlivé firmy a podniky.

Společnosti, které odborné vzdělávání a přípravu silně podporují a podílejí se na něm, často vyrábějí pro velice specializovaný trh, s kterým mají dlouholeté zkušenosti a potřebné know-how. Dochází k tomu v případě „high-tech trhů“, které jsou vysoce orientované na export, ale také v nově vznikající řemeslné ekonomice, která staví na dlouholetých tradicích.

Proto byla vytvořena specifická nabídka odborného vzdělávání a přípravy, která rovněž pokrývá pouze určitou mezeru ve vzdělávacím systému. V rámci tohoto odborného vzdělávání lze učební plány, školicí předpisy a postupy hodnocení flexibilně přizpůsobit potřebám místní ekonomiky a diferencovaným individuálním vzdělávacím cestám. Jsou založené na jasné definici širokého souboru základních profesních dovedností, včetně odborného know-how, dovedností sebeřízení a komunikačních dovedností. Došlo k vytvoření atraktivních pokročilých učňovských kurzů, které umožňují postup až na úroveň EQF 8. Vedou ke specializovaným/expertním a vedoucím/manažerským pozicím. Do tohoto systému směřovaly dostupné veřejné prostředky, ale mnohem větší částka byla na základě společenské objednávky a nových náborových vzorců, které se rozvinuly v jiných odvětvích, investována do rozšíření vysokoškolského vzdělávání.

Tento specifický druh odborného vzdělávání se odehrává v posílených centrech excelence, která na regionální a odvětvové bázi v rámci aliancí pro učení a inovace intenzivně spolupracují s dalšími

¹⁴⁵ Termín široce používaný v oblasti výzkumu řízení, vytvořil jej Hermann Simon, německý profesor managementu. (Wikipedia, 2018a).

institucemi. Střediska jsou podporována místním průmyslem, ale přebírají také podpůrnou funkci určenou pro malé a střední podniky. Jedná se o integrované poskytovatele služeb, kteří pod jednou střechou poskytují své služby různým věkovým skupinám. Pro vyučovací postupy je charakteristické projektové učení, profesionální reflexe a podobné formy. Při náboru se využívají politiky založené výhradně na odborných znalostech, to odborným centřům umožňuje angažovat učitele a školitele s různými profesními profily. Uplatňují se také pobídky a požadavky na učitele, aby se účastnili celoživotního učení a v rámci své profesní dráhy se pohybovali mezi vzděláváním a průmyslem. Někteří úzce spolupracují s podniky a firmami v příslušném oboru a jiní se účastní projektů v rámci výzkumu a vývoje. Jako příklad můžeme uvést Academy for Master Instrument Crafting [Akademie mistrovské výroby nástrojů] nebo Institute for Additive Manufacturing [Institut pro aditivní výrobu].

6.3.6 RENESANCE ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ A PŘÍPRAVY

Postupným vývojem dochází k tomu, že se odborné vzdělávání a příprava stává vzdělávací cestou první volby. Zažívá skutečnou „renesanci“. Učňovské vzdělávání se v rámci odborného vzdělávání a přípravy stává normou, a na trhu práce s vysokou konkurencí a nedostatkem dovedností poskytuje jistotu vysoké mzdy. Jsou zakládána centra odborného vzdělávání excelence, inovace a podnikání. Jsou na stejné úrovni jako univerzitní výzkumné ústavy a nabízejí inovativní modely odborného vzdělávání a přípravy na míru.

Pokračující technologický vývoj vede k rozsáhlé automatizaci, ale většina středně a vysoce kvalifikovaných pracovních pozic zůstává nedotčena. Spolu s nízkou přeshraniční mobilitou pracovní síly v důsledku restriktivní migrační politiky to vede k rozsáhlým mezerám a nedostatku v nabídce dovedností; proto dostává přednost zavádění výrazných pobídek pro mladé lidi, aby si jako svou vzdělávací cestu zvolili odborné vzdělávání a přípravu. Evropské programy nabízí příležitost absolvovat krátkodobé zkušební učňovské pobyty v zahraničí, což je pro mladé lidi běžná praxe. Dominuje učení na pracovišti a tento koncept je systematicky rozvíjen a zdokonalován...

S veškerým respektem k naší vlastní scénářové metodologii, necháváme tento scénář nedokončený a rádi bychom vyzvali čtenáře, aby ho dokončili za pomoci své vlastní fantazie a případně vytvořili scénáře úplně nové. Následující tabulka č. 9 srovnává hlavní charakteristiky našich šesti scénářů a jejím cílem je inspirovat k přemýšlení o scénářích dalších.

6.4 HYBNÉ SÍLY, KRITICKÉ KŘIŽOVATKY A POJÍTKA NA DALŠÍ SCÉNÁŘE

Zatímco každý ze šesti scénářů byl představen konkrétním ekonomickým kontextem a odkazoval na kritické křižovatky, které scénář činí realističtější, z následujících důvodů jsme tyto aspekty do výše zmíněné souhrnné tabulky nezahrnuli. Na jedné straně si uvědomujeme, že k dokončení děje scénáře je nutný odkaz na možné externí hybatele; na stranu druhou však nechceme vytvářet dojem, že děj jednotlivých scénářů je výhradně závislý na konkrétních vnějších vlivech. V modelu, který jsme použili, nejsou změny v systému odborného vzdělávání a přípravy determinovány (ve smyslu, že by odborné vzdělávání a příprava plně podléhalo vnějším faktorům), ale nejsou ani čistou náhodou. Rádi bychom zdůraznili, že do hry vstupují minimálně dvě důležité nejistoty. První nejistota je ta, kterou máme na mysli, když hovoříme o budoucích vnějších trendech (technologické změny, demografie/migrace, společenské trendy). I když víme, že technologický vývoj nebo migrace bude pokračovat, jednoduše nevíme, jak rychle a v jaké míře. Pro účely zjednodušení lze říct, že technologické změny budou stabilní nebo se zrychlí, migrace a mobilita pracovní síly bude buď nízká, nebo vysoká, míra spolupráce v rámci EU posílí nebo oslabí a klimatické změny budou postupovat stejným tempem nebo se zrychlí. Nicméně v ničem ze jmenovaného nemáme jistotu. Sčítání těchto vlivů exponenciálně zvyšuje počet možných kombinací i nejistotu, a to navzdory zjednodušujícím předpokladům, které bychom mohli pro každý jeden faktor vytvořit. Musíme si uvědomit, že externí hybné síly, na které odkazujeme, jsou pouze výběrem z mnohem většího počtu možných vlivů. Z toho důvodu se jedná spíše o ilustrace než o předpoklady uváděných scénářů.

Druhá nejistota se týká toho, jak mohou systémy nebo politiky reagovat na externí vlivy. Pro ilustraci si vypůjčíme koncept „kritických křižovatek“: „[...] kritické křižovatky jsou prezentovány jako situace, ve kterých nejistota ohledně budoucnosti institucionálního uspořádání umožňuje politickému dění a svobodné volbě hrát rozhodující kauzální roli při institucionalizaci na určité vývojové cestě, která pak přetrvává po dlouhé časové období“ (Capoccia, 2015). Abychom použili příklad, který se nabízí: další uprchlická krize by mohla vést k posílení evropské spolupráce v migrační politice a k reorganizaci a zvýšení vlivu agentury Frontex (nebo dokonce až ke zřízení evropské armády); alternativně by také mohla vést k dalšímu rozklížení až

rozpadu Evropské unie a ke stavbě zdí a plotů na státních hranicích. Jeden stimul tedy může vést k různým reakcím a časové intervaly, v nichž má být konkrétní politické rozhodnutí učiněno, jsou považované za „kritické křižovatky“.

V důsledku toho politická rozhodnutí učiněná v kritických okamžicích, které jsme použili k ilustraci příběhů popsaných ve scénářích, nejsou opět kauzální reakcí na určitý soubor externích hybatelů: jsou ilustrací možných variant na politické křižovatce. Tabulka č. 10 shrnuje externí hybatele, kritické křižovatky a institucionální změny předpokládané v šesti scénářích. Pro uskutečnění scénáře však může být stejně důležitý i jiný vývoj než ten, který je uveden v tabulce.

6.5 SCÉNÁŘE A PERSPEKTIVA JEJICH BUDOUCÍHO VYUŽITÍ

Jak mohou scénáře přispět k podpoře dialogu o politikách odborného vzdělávání a přípravy na evropské úrovni i uvnitř jednotlivých zemí? Jaká je role scénářů ve vzdělávací politice? Abychom mohli na tyto otázky odpovědět, musíme se nejdříve blíže podívat na zvláštnosti přístupu tvorby scénářů, který jsme pro náš projekt zvolili. Vytvořili jsme scénáře na dvou úrovních podrobnosti: tři základní scénáře a šest podrobných variant. Tři základní scénáře úzce souvisí s analýzou trendů a vývoje, která tvořila jádro tohoto projektu: jak se odborné vzdělávání a příprava vyvíjelo v posledních 25 letech a co to znamená do budoucna? Zjistili jsme, že v rámci členských států Evropské unie je odborné vzdělávání a jeho vývoj chápáno různými způsoby. Navzdory mnoha společným evropským iniciativám, které vedly k většímu vzájemnému porozumění a umožnily evropskou spolupráci, jsou rozmanitost a různé vývojové cesty charakteristickým rysem evropské politiky odborného vzdělávání a přípravy, který jí bude vlastní i nadále. V následujících pasážích uvažujeme o využití scénářů na takto různorodém pozadí.

Tabulka č. 9 Přehled šesti podrobných scénářů

	Pluralitní odborné vzdělávání a příprava (VET)		Klasické VET		VET zvláštního účelu	
	Učení à la carte	Venkovské zahrádky	VET pro každého	Renesance VET	Hasičské VET	Profesionální šampioni
Jak je VET chápáno?	Koncept odborného vzdělávání a přípravy byl nahrazen obecnějšími koncepty, jako jsou dovednosti a lidský kapitál. Termín „odborné“ jednoduše znamená „zaměstnatelnost“.	VET je znovu nastaveno jako „profesně orientované učení“, které se odehrává v rámci vzdělávání, v zaměstnání, ale také ve společnosti celkově (celoživotní).	VET je chápáno jako ucelené vzdělávání a příprava a je předpokladem pro vstup do každého zaměstnání ať už v průmyslu, v oblasti řemesel nebo odvětví služeb.	VET je chápáno jako modernizované učňovské vzdělávání a předpoklad pro vynikající výsledky v oblasti inovací a podnikání.	Převládá školní vzdělávání v učebnách, dále probíhá praktické vyučování v dílnách a v menší míře také učení na pracovišti.	V kontextu hromadného všeobecného vzdělávání je VET chápáno jako elitní „profesní vzdělávání a učení“ na nejvyšší úrovni kvality.
Jaká je pozice VET v širším vzdělávacím systému?	Rozlišování mezi odborným vzděláváním a všeobecným vzděláváním je vnímáno jako zastaralý přístup a má jen malý dopad na politiky a koncepci institucí.	Míra hybridizace a prostupnosti mezi odborným vzděláváním a přípravou a všeobecným vzděláváním je významná a je považována za nutnou pro možnost reagovat na změněné potřeby studentů a trhu práce.	VET je pro mladé lidi vzděláváním první volby. VET je posilováno ve všech odvětvích a povoláních na trhu práce.	Zatímco VET si ponechalo své tradiční zaměření na mladé lidi, centra odborného vzdělávání excelence, inovace a podnikání jsou na špici vývoje.	VET je úzce napojené na aktivní politiky trhu práce, zajišťuje převážně kvalifikace nižších úrovní (EQF 2-4).	VET se stává malým, ale velice důležitým a prestižním pilířem (EQF 4-8) zahrnujícím elitní učňovské vzdělávání.
Pro koho je?	Moduly zaměstnatelnosti lze nalézt kdekoli v systému. Neexistuje žádná konkrétní cílová skupina.	Rozmanité cílové skupiny zahrnující všechny úrovně a všechny věkové kategorie.	Udržuje si své zaměření na počáteční přípravu pro vstup do co nejširší škály převážně (ale nikoli výlučně) středně kvalifikovaných povolání.	Zaměřené na počáteční přípravu pro vstup do zaměstnání, ale rozšiřuje svou cílovou skupinu tak, aby bylo atraktivní i pro vysoce úspěšné a ambiciózní studenty.	Opatření jsou zaměřena především na (ohrožené) dospělé, jedince předčasně opouštějící školní vzdělávání a osoby s momentální potřebou rychlého získání dovedností.	VET se zaměřuje na talentované mladé profesionály vybrané v náročných výběrových řízeních, která organizují zaměstnavatelé.

<p>Jaké vzdělávací cesty obsahuje?</p>	<p>Neexistují žádné (jasně definované a formulované) vzdělávací cesty, nýbrž pouze menu sestavovaná podle vlastního výběru. Dominuje učení à la carte neboli koncept celoživotního učení podobně jako nabídka zboží v supermarketu.</p>	<p>Zavedené vzdělávací cesty a vznikající stezky uvnitř „zahrad“ i mezi nimi.</p>	<p>Závěrečný certifikát dokládající dokončení odborného vzdělávání se stává standardem a studenti pokračují v dalším studiu na univerzitách nebo v odborném vzdělávání vysokoškolského typu.</p>	<p>Existují jasné definované vzdělávací cesty zaměřené na kvalitu a elitní odborné vzdělávání a přípravu; tradiční cesty jako Meister se modernizují a rozšiřují.</p>	<p>Nejsou žádné konkrétní vzdělávací cesty; důraz se klade na nápravná opatření pro ohrožené skupiny nebo pro osoby potřebující rychlou aktualizaci dovedností.</p>	<p>Královská cesta: VET se využívá jako prostředek k výchově budoucích lídrů, inovátorů a podnikatelů v konkrétních odvětvích.</p>
<p>Jak je zajišťováno?</p>	<p>Odpovědnost za poskytování je přenesena na širokou škálu poskytovatelů. Individuální učení, v rámci kterého je zajištěna vysoká míra podpory v podobě vedení.</p>	<p>Různé zahrady, různé typy poskytovatelů. Kultury se velmi liší, ale přehled je zajištěn, propojení je zajištěno a je umožněn přenos i akumulace.</p>	<p>Střediska odborného vzdělávání úzce spolupracují s podniky a nabízejí své služby všem věkovým/cílovým skupinám.</p>	<p>Učení v podnicích a v novém typu center odborného vzdělávání excelence, inovace a podnikání.</p>	<p>Zejména krátké kurzy nabízené jak poskytovateli vysokoškolského vzdělávání, tak i poskytovateli vzdělávání na trhu práce.</p>	<p>Duální programy vyššího stupně nabízené konkurenceschopnými zaměstnavateli ve spolupráci s univerzitami / vysokými školami.</p>

	Pluralitní odborné vzdělávání a příprava (VET)		Klasické VET		VET zvláštního účelu	
	Učení à la carte	Venkovské zahrádky	VET pro každého	Renesance VET	Hasičské VET	Profesionální šampioni
Jak se učit?	Samořízené učení ve vysoce modularizovaném systému, který podporuje „armáda“ (především soukromých) koučů, mentorů a karierních poradců.	Posun směrem k aplikovaným znalostem, projektovému učení a problémovému vyučování, které ponechává prostor pro samořízené učení s velkým podílem koučování.	V rozšířených oborech odborného vzdělávání dominuje v různé kvalitě a s různou intenzitou učení založené na práci.	Dominuje učení založené na práci; je systematicky rozvíjeno a zdokonalováno s ohledem na nejnovější požadavky a postupně transformuje celkový systém vzdělávání a odborné přípravy.	Převládá školní vzdělávání v učebnách, dále probíhá praktické vyučování v dílnách a v menší míře také učení na pracovišti.	Učení založené na práci, výuka v učebnách a samořízené učení se navzájem doplňují. Zaměstnavatelé přistoupili na participativní pracovní postupy, které zkvalitňují učení.
Řízení a financování	Menší zásahy státu v oblasti trhu poskytovatelů a pouze volná spolupráce mezi zainteresovanými stranami ve vzdělávání; zdroje jsou určeny především pro jednotlivce.	Výrazné státní intervence probíhající na meziodvětvovém základě a napříč vzděláváním a světem práce; zdroje jsou určeny hlavně poskytovatelům a zprostředkovatelským centrům celoživotního učení.	Spolupráce mezi zaměstnavateli a radami zaměstnanců vyvažuje rizika digitalizace a podporuje rozvoj skutečných lidských kompetencí.	Tripartitní model s omezeným vlivem státu vznikl díky rozsáhlým finančním závazkům podniků vůči veřejné-soukromým střediskům odborného vzdělávání a přípravy.	Již neexistuje samostatná VET politika. Je plně integrována do sociální politiky a politiky zaměstnanosti. Podniky hrají nezávislou roli.	Tripartitní model přijímá jen malý počet firem. Místní instituce (např. vysoké školy) jsou často katalyzátorem spolupráce a inovací.
Role Evropy	Díky společnému finančnímu úsilí se evropský vzdělávací prostor stal skutečností, byla zavedena evropská studentská karta a individuální vzdělávací účty.	EQF a nástroje transparentnosti EU urychlily trend směřující k individualizaci a obchodovatelnosti vzdělávání.	EU převedla rozpočty na mobilitu z vysokoškolského vzdělávání na odborné vzdělávání a přípravu a podporuje právo každého občana EU na vyučení se v profesi podle vlastního výběru.	Podpora EU umožnila rozvoj center odborného vzdělávání a přípravy zaměřených na vynikající kvalitu, silnější důraz na roli odborného vzdělávání v inovacích a na mobilitu v rámci VET.	EU přesunula své zaměření ze vzdělávání a odborné přípravy na inovace a krátkodobé politiky trhu práce (financované z ESF).	EU přesunula své zaměření ze vzdělávání a odborné přípravy na inovace.
Potenciální rizika	Velká míra svobody a volnosti může vést	Může se zvýšit míra rizika pro jednotlivce;	Silná role státu ve správě a řízení	Posun směrem k odbornému	Riziko polarizace trhu práce i celé společnosti	Riziko polarizace trhu práce i celé

	<p>k fragmentaci a nárůstu nerovností; riziko selhání systému v důsledku nedostatečných investic.</p>	<p>mohou začít narůstat obavy ze sociální nerovnosti.</p>	<p>odborného vzdělávání a přípravy může vest k tomu, že se zaměstnavatelé budou bránit většímu zapojení.</p>	<p>vzdělávání vyvolal obavy z toho, že bude věnováno málo pozornosti výchově k občanství, a že se zhorší postavení humanitních věd.</p>	<p>a stigmatizace osob vzdělávajících se v rámci odborného vzdělávání a přípravy.</p>	<p>společnosti.</p>
--	---	---	--	---	---	---------------------

Zdroj: Cedefop

Tabulka č. 10 Externí hybatelé, kritické křižovatky a institucionální změny předpokládané v šesti scénářích

	Předpokládaný soubor externích hybatelů	Předpokládané kritické křižovatky a institucionální změny
Učení à la carte	Zrychlené technologické změny, nejisté trhy práce (pokud jde o poptávané dovednosti a formy zaměstnaní); vysoká mobilita pracovních sil, zvyšující se nejistota, postupující neoliberalismus, extremismus a populismus; výrazně zvýšené stárnutí populace a delší pracovní život.	Zavedení základního příjmu; komplexní vyšší sekundární vzdělávání, jednotné vysokoškolské vzdělávání a velkorysé individuální vzdělávací účty v období velkých obav z rostoucí nerovnosti.
Venkovské zahrádky	Neustále probíhající technologické změny, rostoucí individualismus, důraz na udržitelné životní prostředí i ochranu zaměstnání, výrazně se zvyšující stárnutí populace a delší pracovní život.	Zavedení zákonného práva na celoživotní učení a zřízení sítě středisek celoživotního učení (centra poradenství a podpory) spolupracujících s veřejnými službami zaměstnanosti a zdravotnictví.
VET pro každého	Zrychlené technologické změny vedly k obrovskému zvýšení efektivity a odpovídajícím finančním výnosům. Zisky získané díky digitalizaci jsou přerozdělovány a investovány do zlepšování kvality vzdělávání a pracovního prostředí. Toho je dosaženo částečně prostřednictvím politického tlaku a částečně díky postavení, které mají vysoce kvalifikovaní pracující na trhu práce, který trpí nedostatkem dovedností.	Nenaplněné osobní touhy a nesplněné sliby zastavily akademizaci, a volby vyhrávají slibované investice do odborného vzdělávání a přípravy. Obnovený pilíř sociálních práv zaručuje všem občanům EU možnost vyučit se v profesi podle vlastního výběru a zvládnout ji na profesionální úrovni a následně v ní pracovat po dobu minimálně 6 měsíců, aby si upevnili nabyté dovednosti.
Renesance VET	Neustálé technologické změny vedly k rozsáhlé automatizaci, ale většina středně a vysoce kvalifikovaných pracovních míst zůstala zachována; přeshraniční mobilita pracovní síly je kvůli omezujícím migračním politikám nízká. Prioritně se zkoumá rekvalifikační potenciál místních dovedností a udělují se silné pobídky mladým, aby si zvolili odborné vzdělávání a přípravu.	Masivní investice EU do mobility v rámci odborného vzdělávání a přípravy a do center odborného vzdělávání spolu s novým programem EU na financování zkušebních učňovských stáží v zahraničí zvýšily poptávku po učňovském vzdělávání v období velkých mezer v dovednostech.
Hasičské VET	Zrychlené technologické změny vedly k vyprázdnění trhu práce a k nárůstu nerovnosti. Dochází k přesunu velkého množství vysoce kvalifikovaných pracovníků z nízkopříjmových skupin do vysoce kvalifikovaných enkláv s vysokými příjmy, zatímco velká část pracovníků s nízkou kvalifikací vydělává velmi skromně.	Programy odborného vzdělávání a přípravy na vyšších úrovních byly začleněny výlučně do systému vysokoškolského vzdělávání a zbývající programy odborného vzdělávání a přípravy se zaměřují hlavně na ohrožené skupiny osob. Odpovědnost za programy odborného vzdělávání a přípravy

	Konkurenční tlaky vedou k tomu, že se zaměstnavatelé zdráhají přijímat riziko.	byla přenesena na sociální politiku a politiku zaměstnanosti a tyto programy jsou na vzdělávací systém napojeny pouze velmi volně.
Profesionální šampioni	Neustálé technologické změny vedly k rozsáhlé automatizaci rutinních úkonů, ale nadále zůstává mnoho středně a vysoce kvalifikovaných pracovních míst zachováno. Podniky, které silně podporují odborné vzdělávání a přípravu a zapojují se do něj, často působí na vysoce specializovaném trhu, se kterým mají dlouholeté zkušenosti a disponují potřebným know-how. Týká se to jak exportně orientovaných „high-tech trhů“, tak i segmentů řemesel, která staví na dlouholetých tradicích.	V případě některých podniků a firem vyústila mezinárodní konkurence do nových forem sociálního partnerství v odborném vzdělávání a přípravě zaměřených na dosahování nejvyšší kvality. Mezi sociálními partnery, školami odborného vzdělávání a vysokými školami došlo k vytvoření aliancí pro učení a inovace. V některých případech začalo vysoce selektivní a elitní učňovské vzdělávání převyšovat univerzity.

Zdroj: Cedefop

6.5.1 VÍCERO SCÉNÁŘŮ A JEJICH PŘIDANÁ HODNOTA

Podoba systémů odborného vzdělávání a přípravy je „závislá na cestě, kterou procházejí“ a jejich budoucí vývoj bude zákonitě odrážet minulost. S tím spojená rozmanitost představuje pro tvorbu společných scénářů pro budoucnost odborného vzdělávání a přípravy velkou výzvu. Jsme přesvědčeni, že bude užitečné mít v rámci celoevropského strategického dialogu k dispozici referenční body, které nebudou odkazovat na systémy jednotlivých zemí, ale budou konsistentní v obecné rovině; naše tři základní scénáře mohou být platným základem pro zefektivnění strategické komunikace a diskuse mezi evropskými zúčastněnými stranami. Náš přístup však nabízí také další referenční body v šesti podrobnějších variantách scénáře. Ukazují, že prostor, který je vymezen základním modelem, nabízí ještě stále hodně místa pro rozdíly v relativní síle určitého vývoje, trendů a strategického směřování aktérů. Který ze dvou souborů scénářů – tři základní nebo šest podrobných variant – je vhodnější pro strategickou diskusi, závisí na situaci, například na úrovni, na které se bude diskuse konat a na jejím zaměření (nadnárodní úroveň, národní úroveň, regionální úroveň).

6.5.2 INTERNÍ VÝVOJ, TRENDY A VNĚJŠÍ FAKTORY

Podrobné scénáře obsahují informace o možných dopadech určitých trendů v odborném vzdělávání a přípravě. Některé scénáře se zabývají hlavně vývojem v používání a designu technologií na jedné straně, a vůlí dosáhnout konsensu mezi zúčastněnými stranami (sociálními partnery) a státem na straně druhé. Jiné se vyznačují zvýšenou individualizací a tržními mechanismy řízení. Ve scénáři odborného vzdělávání a přípravy zvláštního účelu hraje odborné vzdělávání roli pouze na okraji vzdělávacího systému; silně se vyznačuje potřebou efektivity ve všech sférách, tlakem ze strany konkurence a defensivním postojem zúčastněných stran. Oba dva scénáře klasického odborného vzdělávání a přípravy jsou založené na využívání odborného vzdělávání částečně populistickými politickými stranami jako prostředku k zajištění volebních hlasů a na zklamání ze zvýšené akademizace tohoto vzdělávání. Neobsahují žádná tvrzení o „skutečných“ příčinných vztazích. Scénáře by měly pomoci zvýšit povědomí o vzájemných vztazích mezi velkým počtem faktorů, které je třeba brát v úvahu, a zároveň musí v co největší míře minimalizovat složitost dějů. Lze na ně také nahlížet jako na „fáze“ odborného vzdělávání a přípravy, spíše než na tři různé paralelní formy. Například země nebo region se systémem odborného vzdělávání a přípravy blízkým scénáři zvláštního účelu může dojít k závěru, že přímá diverzifikace stávajícího poskytování není nejlepším způsobem, jak dosáhnout pluralitního systému odborného vzdělávání a přípravy. Tato možnost může totiž nést riziko další marginalizace odborného vzdělávání. Místo toho se mohou rozhodnout pro delší cestu, nejdříve zajistit nabídku klasického odborného vzdělávání a přípravy a teprve potom přejít k pluralitní formě.

6.5.3 PROPOJENÍ S DALŠÍMI SCÉNÁŘOVÝMI INICIATIVAMI

Zjištění, že odborné vzdělávání a příprava a jeho koncepce zůstávají v průběhu času relativně stabilní, a že národní systémy odborného vzdělávání a přípravy jsou relativně nezávislé, vedla ke scénářům, které jsou z „hyper-futuristického“ pohledu velice střízlivé a prozaické. Aby bylo možné zahrnout do budoucího vývoje odborného vzdělávání a přípravy důležité aspekty modelu PEST a role různých hnacích sil, jako například těch, které byly zavedeny dříve uvedenými trendy, lze využít propojení scénářů odborného vzdělávání a přípravy se scénáři vývoje v jiných politických, ekonomických, sociálních a technologických sférách. Jako takový příklad z nedávné doby lze uvést scénáře Eight Futures of Work [Osm budoucností práce] které vypracovalo Světové ekonomické fórum¹⁴⁶.

6.5.4 UDRŽITELNÁ INTEGRACE V RÁMCI OSVOJOVÁNÍ SI EVROPSKÝCH POLITIK

Scénáře lze propojit s evropskými politickými iniciativami nebo strategiemi, jako je financování mobility v rámci programu Erasmus, Evropská aliance pro učňovskou přípravu nebo jakákoli nová strategie, o které se právě diskutuje. Lze si například položit otázku, proč konkrétní evropský nástroj podporuje jeden scénář více než druhý. Je však třeba pečlivě zvážit způsob, jakým jsou scénáře prezentovány a jakým způsobem jsou předkládány do diskuse. Bude nutné vytvořit nějaký druh sdíleného vlastnictví s uživateli, aby se scénáře v rámci diskuse staly cenným nástrojem. U zúčastněných stran by mohlo zvýšit váhu a hodnotu scénářů to, pokud se zdůrazní, že při jejich vytváření jsou pečlivě zohledňovány výsledky výzkumného projektu Cedefopu, včetně rozsáhlého šetření mezi zúčastněnými stranami, které bere v potaz rozdíly přesahující rámec základního modelu. I přes opatrnost, které je při nakládání se scénáři třeba, by neměla

¹⁴⁶ Světové ekonomické fórum (2018). Další podobné práce lze najít na národních úrovních, příkladem z Finska jsou: DemosHelsinki a Demos Effect (2018).

být podceňována jejich imaginativní síla, zejména síla metafor a způsob, jakým mohou usnadnit vedení diskuse¹⁴⁷. V rámci těchto aktivit lze scénáře kombinovat a doplňovat tak existující nebo slučovat a vytvářet tak nové. Lze například tvrdit, že „profesionální šampióni“ by mohli představovat jeden „záhon trvalek“ ve „venkovských zahrádkách“; nebo že by bylo možné sloučit „profesionální šampióny“ a „hasičské odborné vzdělávání a přípravu“ do nového scénáře, který by bylo možné charakterizovat jako „polarizované odborné vzdělávání a přípravu“, tedy systém, ve kterém by existovaly vedle sebe, možná i napříč různými odvětvími ekonomiky. Aby se podpořilo co nejširší využití scénářů v rámci procesu osvojování si evropských politik, bude třeba provést rozsáhlou informační kampaň. Další možností by bylo zapracování vazeb na scénáře do dalších analýz a výzkumů, stejně jako jejich zahrnutí do akcí pořádaných na evropské úrovni.

¹⁴⁷ Srovnejte například s metaforou „zahrad“ používanou v rámci Evropského týdne odborných dovedností 2018: https://www.youtube.com/watch?v=B8tdE2RYR_k

O dokumentu

Text byl přeložen a upraven z originálu, jehož autorem je Cedefop a jenž je dostupný v plném znění zde: https://www.cedefop.europa.eu/files/3083_en.pdf. Přeložila Alena Kadlecová.

Cedefop (2020). Vocational education and training in Europe, 1995-2035: scenarios for European vocational education and training in the 21st century. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop reference series; No 114. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/794471>. Dílo pod licencí Creative Commons Attribution 4.0 International ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)).

V případě dotazů se můžete obrátit na e-mail: aneta.vencovska@npi.cz.